

Személyiségi jog és Persönlichkeitsrecht

Horváth András

Témavezető: Dr. Székely László, egyetemi adjunktus

„Szavak, melyekben olyan tömény pusztító erő van, mint a ciánban.”

Márai Sándor

1. Bevezető

Képesek-e a szavak kárt okozni? A lelki károsodásról pontos ismereteket nem szerezhethetünk. Amit tudhatunk az az, amit a jog megállapít. A jog ezt a kérdést a személyiségi jogok és a szólásszabadság konfliktusaként absztrahálja. A szavak nem csak lelki károkat okozhatnak. Másokat befolyásolva tényleges károkhoz vezethet. Mindennapos, hogy valaki egy szóbeszéd miatt esik el egy állástól, egy megbízástól, egy megrendeléstől, egy állampolgári szavazattól vagy „csak” a társadalmi együttéléshez nélkülözhetetlen bizalomtól. Mivel az írott szavak ebből a szempontból sokkal veszélyesebbek, hiszen szélesebb közönséget képesek elérni és maradandóbb szégyenfoltot jelentenek, az esetek többségében a sajtószabadság és a személyiségi jogok konfliktusáról beszélhetünk. A személyiségi jog az a modern védőeszköz, mellyel mind a lelki sérelmeket, mind a rossz szóbeszéd folytán bekövetkező tényleges károkat elháríthatjuk.

Vannak bizonyos szavak, melyek tényleg bírnak eme pusztító erővel. A kérdés az, hogy rendelkezünk-e olyan megfelelő védelmi eszközzel, mellyel megóvhatjuk magunkat. Mindez felveti a kérdést: kellően hatékony-e hazánkban a személyiség jogi védelme a szavak ellen?

Az egyik legegyszerűbb módszer saját jogvédelmi rendszerünk megmértetésére és hatékonyságának növelésére a jog-összehasonlítás. Ennek során hasznos ismeretek keletkeznek arról, hogyan kezel egy másik jogrendszer azonos helyzeteket. Mít tart a másik jogrendszer helyesnek, mely érvek alapján, milyen megfontolásból? Jellegéből fakadóan a német alkotmányjog és polgári jog mutatkozik a legalkalmasabbnak arra, hogy példát mutasson. A német bíróságok alkalmassá tették jogalkalmazás folytán a polgári jogot és alkotmányjogot a modern kor kihívásaira. A minden szempontból alapos joggyakorlat érdemessé teszi a német jogi megoldásokat, hogy összehasonlítás tárgyává váljanak.

A dolgozat témájából fakadóan a személyiség azon jog által is garantált rétegeivel kíván foglalkozni, melyek a sajtó útján sérthetők. Ebből következően a személyiség és ennek olyan aspektusai a dolgozat tárgya, mint a méltóság, a becsület, a jóhírnév illetve a kegyelet. A jogtárgyak tárgyalása a megfelelő jogvédelmi eszközök és szankciók illetve a sajtóval kapcsolatos néhány értelmezési kérdés tárgyalása nélkül értelmetlen lenne, ebből következően a dolgozat mindhárommal foglalkozik.

A dolgozatnak nem célja a személyiség összes oldalának felkarolása két kivételtől eltekintve. Az általános személyiségi jog kapcsán szükség van olyan megállapításokra, melyek az összes aspektusra vonatkoznak és a nem tárgyalt személyiségi jogi elemekkel kapcsolatban merülnek fel, továbbá a német joggyakorlat bemutatásához szükséges olyan eseteket is említeni, melyek

nem a dolgozat tárgyául szolgáló aspektusokkal foglalkoznak, ugyanakkor nélkülözhetetlen érveket tartalmaznak a személyiségvédelem dolgozat által tárgyalt oldalához.

A dolgozat a 2006. szeptemberében hatályban lévő magyar és német joganyaggal foglalkozik. Ennek egyik oka, hogy a legújabb magyar polgári jogi kodifikációnak a befejezése nem megjósolható, másik pedig hogy a kodifikáció után is lehetnek a dolgozatnak olyan megállapításai, melyek új jogi környezetben is érvényességgel bírhatnak.

A két joggyakorlat és szakirodalom tapasztalatainak bemutatása után a dolgozat összefoglalja az összehasonlítás eredményét és levonja a magyar jogrendszer számára irányadó következtetéseket, mit kell tennünk azon bizonyos szavak méregfogának hatékony eltávolítására.

2. Személyiségi jogok és a véleménynyilvánítás szabadsága

2.1. Védett jogtárgyak

2.1.1. Személyiség

A személyiség pragmatikus fogalma talán úgy adható meg, hogy az ember minden nem vagyoni érdekeinek összessége. Ez az oka, hogy tartalmilag nehezen körülhatárolható és csak a gyakorlati szakemberek fantáziáján múlik, mit tekintenek a személyiség sérelmének. Elemei és alkalmazási területei ebből következően nem sorolhatók fel kimerítően.

A személyiség eszmei fogalma az emberi lény teljes szellemi struktúrájára vonatkozik, felöleli az emberi jellem minden összetevőjét.¹

A személyiség azért védendő mert önmegvalósítása során a társadalom szempontjából értékes javakat, kultúrértékeket tud létrehozni, melyekre a társadalomnak szüksége van.² Az önmegvalósítás szükségzerűen a társadalom kereteiben történhet, minek következtében az embernek az önmegvalósítás során szüksége van személyisége védelmére a társadalomban személyisége kibontakoztatásának megvalósításához. A személyiség megvalósításához tehát a társadalom minden tagjának közreműködésére (tartózkodására) szükség van.³

Ugyanakkor az önmegvalósítás érdekében biztosított védelem mindenkit megillet, hiszen társadalmi érték létrehozására minden ember potenciálisan képes. A jog ezért minden ember személyiség mivoltát vélelmezi. Ez a vélelem megdönthetetlen.

Ezen vélelem történeti indoka a polgári átalakulásban keresendő mikor a személyiségi jogot a jogképességgel azonosították. Minek következtében a jogképesség mindenki részére való biztosításával együtt a személyiségi jogokat is minden személy részére biztosították.⁴

A személyiségi jog tehát abszolút (egy jogosult és meghatározatlan számú kötelezett) és negatív (a kötelezettek főkötelezettsége a tartózkodás) szerkezetű jogviszonyt teremt.⁵

A személyiség autonómiájából és abból hogy az egyéniség védelméről van szó, adódik hogy az minősül személyiségi jognak, amit az egyén annak tart és a jognak tartózkodnia kell a személyiség tartalmának lezárólagos meghatározásától. Ebből adódik, hogy a nevesített alanyi jogokon túl a személyiséget mint összefüggő egészet és annak nem nevesített megnyilvánulásait is védeni kell.

¹ Petrik Ferenc: *A személyiség jogi védelme*. A sajtó-helyreigazítás, HVGORAC, Budapest, 2001. 40. o.

² Jobbágyi Gábor: *Személyi és családi jog*, Szent István Társulat, 2. kiadás, Budapest, 2001. 57. o.

³ Törő Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*, KJK, Budapest, 1979. 40. o.

⁴ Sólyom László: *A személyiségi jogok elmélete*, KJK, Budapest, 1983. 258. o.

⁵ Lenkovics Barnabás – Székely László: *A személyi jog vázlatja*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2002. 98. o.

A személyiség azért védendő jogilag, mert egységes, oszthatatlan, zárt egésznek alkot és egy aspektusának megsértése egyrészt az egész személyiségre hatással van, másrészt ténylegesen nem reparálható, a személyiség elveszti önértékét, mely szükséges ahhoz, hogy betöltse társadalmi feladatát.⁶

Mivel azonban a belső tudatvilág, melyben a sérelem bekövetkezik mérhetetlen, a polgári jog társadalmi hatásban méri a személyiség sérelmét.

A személyiségi jogok tárgyának két oldalát többféleképpen is megfogalmazták. Szladits szerint a személyiség eleven folyam, érintetlenségét védeni hivatása a jognak, egyfelől abban, hogy mozgása ne legyen akadályoztatva, tisztasága ne legyen elhomályosítva, másfelől önmagával azonossága és más folyamatokból, a külvilágtól való különbözősége el legyen ismerve.⁷ A Sólyom szerint a személyiségi jogok a szabad tevékenykedést és egyes különös állapotokat védik.⁸ Petrik ezt a két részt személyiségcélnek és személyiséglétnak nevezi. Előbbi az ember valamire való törekvésének szabadságát, utóbbi a meglévő értékek megóvását jelenti.⁹

A személyiségi jogok társadalmi kötöttségéből és céljából adódik, hogy csak rendeltetésszerűen gyakorolhatók. A személyiségi jogok gyakorlása akkor felel meg társadalmi rendeltetésének, ha nem sérti a mások személyiségi jogainak tiszteletben tartását előíró jogszabályokat.¹⁰

Akárcsak a legtöbb jogintézményt, ennek védelmét is többretegű felelősségrend biztosítja. A jogsértés megtörténtének bírósági megállapítása, az elégtételadás, vagy az eredeti állapot helyreállítása nem alkalmas az igazságérzet kielégítésére. A kártérítés pedig nem adekvát szankció, ezért az orvoslásban a büntetőjognak és a közigazgatási (szabálysértési) jognak is szerepet kell vállalnia. A történelmi hagyományokból eredően ezeken a területeken alakult ki legkorábban a személyiségvédelem, ezért aki a személyhez fűződő jogok védelmének tartalmát kívánja megállapítani a büntetőjogi és szabálysértési jogi gyakorlatra is tekintettel kell lennie.¹¹

Személyiségvédelmi igényt akkor is lehet önállóan érvényesíteni, ha egyben bűncselekményt is megvalósít a magatartás. A polgári ítékezés független a bűncselekmény létezésétől, mivel a büntetőjogi tényállás más elemeket tartalmazhat, továbbá független a bűnösségtől is, mivel a polgárjogi szankciók objektívek. Polgári bíróság nem utasíthat el személyiségi jogi keresetet, azon az alapon, hogy ugyanazon cselekmény miatt a büntető bíróság az elkövető bűnösségét már megállapította.¹²

A polgári jogi védelem lényege nem a jogi védelem tárgya, hiszen azt más jogágak is védelmezik, hanem a védelem eszköze. Ez az eszköz helyreállító és kiegyenlítő.¹³

2.1.2. Méltóság

A római „dignitas” fogalma az ember társadalmon belüli helyét fejezte ki. Azt mutatta, milyen társadalmi megbecsülés jár az illetőnek. A rómaiak felfogása szerint nem illett meg mindenkit. A sztoikus filozófiában jelent meg a minden embert megillető méltóság, majd a keresztény emberkép elterjedésével vált általánossá.¹⁴

⁶ *Magyar magánjog*, szerk.: Szladits Károly, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941. 648. o.

⁷ Szladits, i.m. 636. o.

⁸ Sólyom, i.m. 271. o.

⁹ Petrik, (2001) 41. o.

¹⁰ BH 1992.387.

¹¹ Petrik, (2001) 26. o.

¹² BH 2001.367.

¹³ Törő, (1979) 36. o.

¹⁴ *Emberi jogok*, szerk.: Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila, Osiris, Budapest, 2003. 257. o.

Az emberi méltóság az emberi mivolthoz kötődik a mai jogban, amit senki nem vonhat kétségbe. Tehát a társadalmi elismerés legelső, mindenkit megillető határát jelenti. Szintén az emberi méltóságból vezetnek le az emberhez méltó életfeltételek védelmét.

Az emberi méltóság tehát közel nem fogja át a személyiség teljességét, hiszen megsértését csak az jelenti, ha valakit emberi mivoltában megaláznak illetve ha a társadalom kulturális szintje szerint minden embert megillető érintkezési formák minimális követelményeit nem teljesítik.

A társadalomban kialakult érintkezési mód követelményei szerint nem megengedhető kifejezések használatával tett nyilatkozat sérti az emberi méltóságot.¹⁵

Az emberi méltóság egyben állami (objektív intézményvédelmi) kötelezettséget is teremt, az önkíteljesedés állapotának eléréséhez szükséges feltételek megteremtésére. Ez a fentiek alapján két parancsot tartalmaz: mindenki emberi mivoltát tiszteletben kell tartani és az önkíteljesedéshez szükséges (emberhez méltó) feltételeket mindenki számára meg kell teremteni, és védeni kell.¹⁶

Ugyanakkor az emberi méltósággal kapcsolatban nem szabad elfelejteni a jog érvényesülésének társadalmi kötöttségét. A mindenkori társadalmi felfogásnak jelentős szerepe van abban, hogy mi minősül az emberi méltóságot sértő bánásmódnak. Az emberi méltóság ebből következően időben változó tartalmú fogalom.¹⁷

Az Alkotmánybíróság (a továbbiakban AB) egy korai határozatában¹⁸ az emberi méltósághoz való jogot az általános személyiségi jog megfogalmazásának tekintette, melynek néhány aspektusát nevesítette is: személyiség szabad kibontakoztatása, önrendelkezés, általános cselekvési szabadság, magánszféra. Az AB az általános személyiségi jogot szubszidiárius anyajogként deklarálta, melyre a bíróságok hivatkozhatnak az egyén autonómiájának védelmére, mikor nevesített alapjogra nem hivatkozni.

Az emberi méltóság fogalmát a bírói gyakorlat más tartalommal használja, mint az AB. Az AB az emberi méltósághoz való jogot azonosítja az általános személyiségi joggal, a bírói gyakorlat az emberi méltóságot a becsülettel és jó hírnévvel rokonértelmű fogalomként használja.¹⁹

Lábady és Tersztyánszky alkotmánybírók a halálbüntetés alkotmányosságáról szóló AB határozathoz²⁰ fűzött párhuzamos indokolása szerint az emberi méltóság nem jog, hanem a jog számára hozzáférhetetlen, jogon kívüli érték, mely más jogok forrása lehet. Ugyanakkor az emberi méltóság védelmét más jogoknak kell szolgálniuk.

Sólyom alkotmánybíró ugyanezen határozathoz fűzött párhuzamos indokolása szerint az élethez és méltósághoz való jog összekapcsolása az emberi létezés fizikai és szellemi, testi és lelki, biológiai és intellektuális oldalát ragadja meg és integritását védi. Ahogy az élethez való jogtól csak szélsőséges jogsértés útján lehet megfosztani az embert, ugyanúgy a méltósághoz való jog megsértése is csak szélsőséges esetben képzelhető el.

Az emberi méltóság az állami és mások általi beavatkozás abszolút határa, az emberi autonómia és önrendelkezés mindenki más rendelkezése alól kivont (azaz sérthetetlen) magja, az emberi státusz minimális feltétele, mely minden embert azonos módon megillet.

Az első abortuszról szóló AB határozat²¹ szerint az emberi méltósághoz való jog az egyén autonómiájának mindenki más rendelkezése alól kivont magja, mely biztosítja, hogy az ember alany maradjon, ne váljon tárggyá. Az emberi méltóság az étellel eleve együtt járó minőség.

¹⁵ BH 2004.55. az adott ügyben az alperes tolvajnak és megélhetési bűnözőnek titulálta a felperest

¹⁶ Andrew Clapham: *Human Rights in the Private Sphere*, Clarendon Press, Oxford, 1998. 148. o.

¹⁷ Halmi – Tóth, i.m. 264. o.

¹⁸ 8/1990. (IV. 23.) AB határozat

¹⁹ Petrik Ferenc: *A személyiségi jogok az új Polgári Törvénykönyvben*, Magyar Jog, 2004. 5. szám, 263. o.

²⁰ 23/1990. (X. 31.) AB határozat

²¹ 64/1991. (XII. 17.) AB határozat

2.1.3. Becsület

A becsület a személy társadalmi megítélését kifejező értékítéletek összessége, ami kapcsán a személyt tényleges és valóságos értékeinek megfelelően részesítjük védelemben. Ebből következik, hogy az emberi méltósággal ellentétben a becsület védelme az embert magatartásától, egyedi értékétől függően illeti meg. Mivel értékítéleteket véd a becsület ezért megsérteni is értékítélettel, azaz véleménnyel lehet.

A becsületvédelem akkor nyújt védelmet, ha ez az értékítélet nem felel meg az ítélet-alkotás közmegegyezés által elfogadott törvényeinek, a logika szabályainak, az ésszerű gondolkodásnak, a gyakorlati tapasztalatoknak vagy a valóságos tényeknek. Ha ezeket a szabályokat a véleményalkotó megsérti, értékítélete torz, következetlen, túlzó, indokolatlanul bántó, lealacsonyító, becsmérlő lesz. Önmagában a negatív értékítélet nem jogsértő. Akkor válik azzá, ha megszegi a rendeltetésszerű joggyakorlást, a jóhiszeműséget és a tisztesség követelményeit, vagy önkényes (tehát megszegi a fenti értékítélet-alkotási elveket).²²

A vélemény, bírálat, értékítélet akkor jogsértő, ha valótlan tényállítást tartalmaz, a valóságot hamis színben tünteti fel, vagy kifejezés módjában indokolatlanul bántó, lealázó.²³

Annak ellenére, hogy a társadalmi megítéléshez köti a becsület védelmét a jog, abban bekövetkező tényleges változást nem követel meg a jogellenesség megállapításához. Tehát nem kell vizsgálni, hogy a közlés hatására ténylegesen hogyan változott meg az érintett társadalmi értékelése.²⁴

2.1.4. Jóhírnév

A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban Ptk.) külön szabályozza a jóhírnévhez való jogot. A becsülettel és méltósággal ellentétben a Ptk. explicit módon maga szabályozza, hogy mely jogellenes cselekmények sértik jóhírnévhez való jogot. Ezek a sértő és valótlan tényközlés, tényhíresztelés illetve a való tények hamis színben való feltüntetése sértő módon (utóbbi értelmezése kérdéses).

A hírnév az adott személyről mások által hozzáférhető mindazon tényállítások és információk összessége, melyek alkalmasak a személy értékelésére, vele kapcsolatos értékítélet kialakítására. A hírnév tehát a személyiség társadalmi értékelésének alapját jelentő tényekre, a becsület pedig magára a társadalmi értékelésre vonatkozik. A jog a jóhírnév védelmével garantálja, hogy a személy értékelése valós tények alapján történik. Ebből következően a jóhírnév sérelmét elsősorban a valótlan tényállítással lehet megvalósítani. A jó hírnév sérelme azonban nem következik be, ha a valótlan tény közlése nem sértő, bántó.²⁵

A jóhírnév sérelmét eredményezi az is, ha valóságot hamis színben tüntetik fel, tehát valótlan tényállítás nélkül a közlés valótlanyságot sugall. A valóságos tények téves következtetésre vezető csoportosítása, egyes elemek elhallgatása, vagy túlhangsúlyozása is vezethet a jóhírnév megsértéséhez. További feltétele a hírnévrontásnak, hogy a közmegegyezés szerint a kifejezés alkalmas legyen a személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására. Ez az alkalmasság tehát nem az érintett szubjektív elképzeléseitől függ. Ugyanakkor eredmény (tényleges hírnévromlás) itt sem követelmény.²⁶

²² Lenkovics – Székely, i.m. 118. o.

²³ BH 1993.89.

²⁴ Törő, (1979) 364. o.

²⁵ Petrik, (2001) 89. o.

²⁶ Lenkovics – Székely, i.m. 120. o.

2.1.5. Kegyelet

A személyiségi jogok érvényesítésével kapcsolatban a Ptk. 85. § (1) bekezdése kimondja, hogy a személyhez fűződő polgári jogi igényeket csak személyesen lehet érvényesíteni. Ez alól csak a meghalt személy emlékének (kegyeleti jog) megsértése esetében a hozzátartozó és a végrendeleti juttatásban részesült személy javára létezik kivétel.

A kegyeleti joggal kapcsolatban két nézőpont határolható el. Egyik szerint az emberi személyiség a halállal szűnik meg, mert annak létfeltétele az élet és a társadalom. Az életműködés megszűnése lehetetlenné teszi a személyiség bármiféle megnyilvánulását, megvalósulását, a társadalmi életben való részvételét.²⁷ A személyiségi jog a személy akaratától függ, aminek alapján nem fogadható el a személyiségi értékek továbbélése, hiszen a személyiségi értékeket meghatározó akarat a halál után nem azonosítható.

A másik nézet szerint a kegyeleti jog a megszűnt személyiség életében megvalósított személyiségi, eszmei értékéhez kapcsolódik. A személy ezen személyiségi értékei a halál után is továbbélnek. A halott emléke magában foglalja az élők tudatában tükröződő továbbélő személyiségi értékeket. A jog ezt védelmezi. Az ember nem nyomtalanul múlik el. Személyiségi értékei a továbbélők személyiségi jogába transzformálódnak, és az élők személyiségi jogaként érvényesülnek. Valójában tehát a ma élő emberi személyiség értékeit oltalmazzuk.²⁸

A magyar jog kompromisszumos megoldást alkalmaz azzal, hogy a halott emlékét, tehát transzformálódott személyiségi értékeit védi, de határozottan rögzíti a személyiség megszűnését a halál után (tiltja a halál utáni személyiségi igények érvényesítését).

A jogutód nem kérheti az elhunyt személyhez fűződő joga megsértésének megállapítását, hanem a halott emlékének megsértése miatt nyújthat be saját keresetet.²⁹

3. A sajtó

3.1. Véleménynyilvánítási és sajtószabadság

Az AB véleménynyilvánítással kapcsolatos gyakorlatának alapköve az első közösség elleni izgatásról szóló határozat³⁰. Az AB ebben a határozatban megállapította, hogy véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között. Olyan kommunikációs alapjogok anyajoga, mint a szólásszabadság, a sajtószabadság, az informáltsághoz való jog, a művészi alkotásnak és az alkotás terjesztésének szabadsága. Továbbá ez a jog teszi lehetővé az egyén megalapozott részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban.

A véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni. Az ilyen törvénynek nagyobb a súlya, ha közvetlenül másik alanyi alapjog védelmére szolgál, kisebb ha mögöttesen valamely intézmény közvetítésével véd és a legkisebb ha elvont értéket védelmez.

A véleményszabadságnak csak külső (nem tartalmi) korlátai vannak. Az emberi méltóság a véleménynyilvánítás szabadság korlátja lehet.

A demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges feltételek biztosítására az állam köteles. Az Alkotmány a szabad kommunikációt mint egyéni magatartást és mint társadalmi folyamatot biztosítja.

²⁷ Törő, (1979) 634. o.

²⁸ Petrik, (2001) 179. o.

²⁹ BH 1997.435.

³⁰ 30/1992. (V. 26.) AB határozat

Az Alkotmánybíróság egy későbbi határozatában³¹ kifejti, hogy az államnak a sajtó szabadságát arra figyelemmel kell garantálnia, hogy a sajtó a véleményalkotáshoz szükséges információszerezés és a véleménynyilvánítás kitüntetett fontosságú eszköze. A véleménynyilvánítás kitüntetett szerepe akkor vonatkozik a sajtóra, ha adott esetben a sajtó a véleménynyilvánítást szolgálja. A sajtószabadság az állam tartalmi be nem avatkozását biztosítja a lapalapítás szabadsága és a cenzúra tilalma útján. Ezzel az állam lehetővé teszi, hogy a közérdekű információk teljessége megjelenhessen a sajtóban.

A közszereplőkről szóló alkotmánybíróági határozat³² foglalkozott részletesen a véleménynyilvánítás korlátaival. Az Alkotmány nem tesz kifejezett különbséget a tényközlés és értékítélet között, minek következtében mindenféle közlést véd függetlenül annak módjától, értékétől, erkölcsi minőségétől és valóságtartalmától.

A közlés körülményei és módja következtében a tényközlés is véleménynek minősülhet.

Az értékítéletre a véleményszabadság minden esetben kiterjed, függetlenül attól, hogy értékes vagy értéktelen, igaz vagy hamis (jelen esetben helyes vagy helytelen, hiszen nincs valóságtartalma és arra nem is tart igényt), érzelmen vagy észérveken alapul. Az emberi méltóság, a becsület vagy a jóhírnév a véleményszabadság külső korlátja lehet. Egy vélemény fokozott védelmet élvez, ha közügyekre vonatkozik.

A tényközlések esetében nem terjed ki az alkotmányos védelem a becsületsértésre alkalmas valótlan tények közlésére, ha a közlő tudatában volt a valótlanságnak vagy a foglalkozása, hivatása gyakorlásának szabályai alapján tőle elvárható lett volna ennek felismerése, de az erre vonatkozó gondosságot elmulasztotta.

Érdemes még megemlíteni Tersztyánszky alkotmánybíró különvéleményét miszerint azt, hogy melyik jog (a véleményszabadság vagy annak külső korlátjaként szolgáló méltóság, becsület vagy jóhírnév) védendő adott esetben, csak a bíróságok dönthetik el, a történeti tényállás alapos feltárása után.

Az AB 1270/B/1997. határozatában rögzítette, hogy az emberi személyiség kibontakoztatásához elengedhetetlennek tekinti a véleménynyilvánítás és az önkifejezés szabadságát, ami ezáltal a személyiség aktív oldalát részesíti védelemben, a becsülettel szemben, ami a passzív oldal.³³

Az Alkotmánybíróság különbséget tesz a véleményszabadság politikai viszonylatban és nem politikai viszonylatban felmerülő korlátozása között és utóbbi esetében nagyobb terjedelmű korlátozást tartott elfogadhatónak. Ez azt eredményezhetné, hogy a politikai lapok szabadsága szélesebb lenne, mint a bulvárlapoké, a hírműsorokat inkább védeni kellene, mint a szórakoztató műsorokat. A politikai nyilvánosság alakításában szerepet nem vállaló médiumok ilyen diszkriminációja ugyanakkor nem fogadható el.³⁴

3.2. Közszereplők

Az egyéni becsületet sértő véleménynyilvánítások akkor jutnak el a sajtó közvetítésével a szélesebb nyilvánosság elé, ha azok olyan emberekkel kapcsolatosak, akiknek élete közfunkciójuknál, vagy társadalmi ismertségüknél fogva sokkal inkább a nyilvánosság előtt zajlik (közszereplők). Ebben az esetben a közügyek minél szélesebb vitathatósága érdekében magasabb tûrési küszöböt ír elő a jog.³⁵

³¹ 37/1992. (VI. 10.) AB határozat

³² 36/1994. (VI. 24.) AB határozat

³³ Halmi Gábor: *Kommunikációs jogok*, Új Mandátum (Membrán Könyvek), Budapest, 2002. 195. o.

³⁴ Polyák Gábor: *Haladék a sajtószabadságnak*, Fundamentum 2002. 1. szám 102. o.

³⁵ Halmi, i.m. 149. o.

Az AB alkotmányos követelménynek tekinti, hogy a közhatalmat gyakorló személyekkel, közszereplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánítás alkotmányos védelme tágabb legyen. A sajtó akkor érdemel különleges védelmet, ha közügyeket, közhatalom gyakorlását, közfeladatot ellátó, közéletben szerepet vállaló személyek tevékenységét érinti. Azonban a sajtóra vonatkozó gondosság megsértése esetén akkor is meg lehet állapítani a jóhírnév megsértését, ha közszereplőről van szó.³⁶

3.3. Híresztelés

A sajtó nincs abban a helyzetben, hogy nyilvános eseményről szóló tudósítása esetén az elhangzott tényállítás valóságát bizonyítsa. Nem azonos megítélést vált ki az olvasóban az a közlés, hogy „szerinte esik”, mint az, hogy „X személy azt állítja, hogy szerinte esik”. Az olvasó képes különbséget tenni a kettő között. A mostani szabályozás szerint akkor is a sajtónak kell orvosolni a jogsértést, ha csak eszköze volt annak. Járható út lenne a híresztelés véleményné átminősítése. A Legfelsőbb Bíróság szerint minden kijelentést a maga egészében kell vizsgálni. A nyilvános eseményről való tudósítás a sajtó részéről jóhiszemű joggyakorlás.³⁷ A sajtóról szóló 1986. évi II. törvény (a továbbiakban Sajtótörvény) még a régi rezsim találmánya volt és a sajtó kordában tartására szolgált. Ezt mutatja a sajtójogi felelősség megkerülhetetlensége, nyilvános rendezvényről való tudósítással megvalósított valótlan tény híresztelése esetében.³⁸

4. Szankciók³⁹

4.1. Helyreigazítás

A Ptk. 79. § (1) bekezdése szabályozza a helyreigazítás intézményét. Ez a rendelkezés a jóhírnév megsértésével azonos tényállást tartalmaz, azonban nem szükséges a valótlan tényállítás stb. sértő volta, továbbá nem önálló jogsértést deklarál, hanem csak önálló védelmi eszközt egy specifikus sértettel szemben.

Nincs akadálya a sajtó-helyreigazítással egyidejűleg vagy akár utóbb egyéb személyhez fűződő jog megsértése miatti igény érvényesítésének. A sajtó-helyreigazításnak legfeljebb helyt adó ítélet esetén van hatása, és akkor is csak az elégtételadással kapcsolatban. A sajtó-helyreigazításra irányuló keresetet más keresettel összekapcsolni vagy egyesíteni nem lehet, de a sajtó-helyreigazítás iránt indított per nem eredményez perfüggőséget, az ítélet nem képez ítélt dolgot más személyiségi jogi igények tekintetében, mivel az eljárás során a bíróság nem jogsértő jellegről foglal állást, hanem csak a közlés valóságát illetően.⁴⁰

A tömegtájékoztatási eszközök a társadalom életében fontos szerepet töltenek be. Kielégítik az ember természetes érdeklődési igényeit, befolyásolják a közgondolkodást. Társadalmi rendeltetésüket csak akkor tudják betölteni, ha híven tájékoztatnak a valóságról. Ezért kell az alperesnek bizonyítani a sajtóközleményben állított tény valóságát.⁴¹ Továbbá azért mert a felperes nem kötelezhető nemleges bizonyításra (valótlan a tény).

³⁶ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat

³⁷ Sajó András: *Sajtó-helyreigazítás és a sajtójog*, Jogtudományi Közlöny, 2001. 5. szám, 211. o.

³⁸ Hanák András: *Meddig nyújtózkodhat a magyar szólásszabadság?* Fundamentum, 2001. 2. szám, 109. o.

³⁹ A dolgozat a terjedelmi korlátok miatt csak az alkotmányossági és jogértelmezési problémákat felvető szankciókkal foglalkozik.

⁴⁰ BH 1996.525.

⁴¹ BH 2000.241.

A sajtó-helyreigazítás egy régi médiahelyzet eredménye, melyben az állampárti újságon kívül nem létezett másik lap, mely valótlán tény állítása esetén megírhatta volna a való tényeket. A Legfelsőbb Bíróság felfogása nem vet számot a nyilvánosság szerkezetének átalakulásával.⁴² A helyreigazítás alkotmányosságát megkérdőjelezi, hogy nem a személyhez fűződő jogok megsértésén alapul, hanem a tény valótlanságán.⁴³

4.2. Válaszadás

Az első vélemény-helyreigazításra (válaszadásra) lehetőséget teremteni kívánó indítvány az ún. Lex Pokol volt, melynek indíttatása a vélemény-nyilvánítások kiegyensúlyozottságának megteremtése volt. Ez azonban az írott sajtóval szemben nem követelmény, csupán a szűkös jószágnak minősülő frekvencián terjesztett rádió és televízió-adókkal szemben.⁴⁴

A második kísérletről az ún. Lex Rúpássyról alkotmánybírói határozat⁴⁵ is született. A válaszadás ellen felhozható érv, hogy olyan közlemény megjelentetésére való kötelezés, melyet magától a sajtóorgánum nem közölne, a szerkesztés szabadságának korlátozását jelenti. Ez maga után vonhatja, hogy a lapok nem tesznek közzé olyan véleményt, melynél fennáll a veszélye a válaszközlési kötelezettségnek. Mivel a sértettnek a többi lap, számos polgári jogi és büntetőjogi eszköz áll rendelkezésre, ugyanakkor a válaszadás megszünteti a szerkesztés szabadságát, ezért a korlátozás aránytalan.

A sajtó hatása felmérhetetlen, ezért az általa okozott személyiségi jogsértés is minden esetben súlyos, ami a sajtó korlátozásának arányosságát illetően fontos szempont.⁴⁶

Tersztyánszky alkotmánybíró még az AB 20/1997. (III. 19.) határozatához fűzött különvéleményében a sajtószabadság aránytalan korlátozásának azt tartotta, ha a korlátozás alkalmas a sajtószabadság gyakorlásának elnehezítésére.

Nem indokolható a nyilvánosság fórumaihoz való hozzáférési jog kikényszerítése, mert nincs olyan tényező, mely kizárná tetszőleges számú új fórum alapítását. Nincs értelme egyensúlyról beszélni, ha a beszélők száma korlátlanul növelhető.⁴⁷

Azonban nem szabad elfeledkezni arról a lapalapítás szabadságát illetően, hogy a gyakorlat teljesen más képet mutat. Egyes vélemények szerint a sajtószabadság a médiatulajdonosoké.⁴⁸

Nem sért jogot a kiadó, ha az adott sajtóorgánum felfogásával, nézeteivel ellentétes vélemény közzétételét megtagadja. Sem az Alkotmány, sem a Sajtótörvény nem ír elő olyan kötelezettséget, hogy más véleményét feltétlenül köteles közölni.⁴⁹ Erre nézve a sajtótermék profilja, szerkesztési koncepciója és terjedelme irányadó.⁵⁰

A válasz lehetősége mellett szóló érv, hogy a válasz nem terjedhetne ki a jogsértő anyag egészére, hanem csak a jogsértő kifejezésekre.

A helyreigazítás csak a jóhírnév sérelmét orvosolja. Véleményközlésekre az elégtételadás alkalmazható, mint szankció. Az elégtétel megítélésekor azonban nem a helyreigazítási eljárás szabályait kell alkalmazni, ami korlátozza az elégtételadás visszatartó hatását.

A válaszadás lehetősége annyi többletjogot jelentene, hogy a tiltakozást maga az érintett fogalmazná meg, aminek az elégtételadásnál jelenleg sincs akadálya.

⁴² Sajó, i.m. 207. o.

⁴³ Hanák, i.m. 108. o.

⁴⁴ Halmái, i.m. 184. o.

⁴⁵ 57/2001.(XII. 5.) AB határozat

⁴⁶ Törő Károly: *Sajtószabadság és személyiségvédelem*, Magyar Jog 1990. 6. szám, 512. o.

⁴⁷ Polyák, i.m. 105. o.

⁴⁸ Zoltán Ödön: *Ismét a sajtóról és szabadságáról*, Magyar Jog 1993. 10. szám, 614. o.

⁴⁹ BH 1999.356.

⁵⁰ Zoltán Ödön: *A sajtóról és szabadságáról*, Magyar Jog 1991. 12. szám, 728. o.

A válaszadási kötelezettség a közvélemény minél szélesebb tájékoztatása érdekében történne, ebből következően az túlmutat a személyiségvédelem kérdéseiben. A közügyek megvitatásában, a közvélemény alakításában való részvétel a sajtónak elsősorban joga, nem pedig kötelessége.

Kiss László különvéleményében arra is felhívta a figyelmet, hogy a sajtószabadság nem csak a véleménynyilvánítást, hanem a tájékoztatást, ezáltal pedig a közérdekű adatok megismeréséhez való jogot is szolgálja.

A személyiségi jogvédelem hatékonyságának fokozását a jogalap nélküli gazdagodás vagy a joggal való visszaélés alkalmazásával is el lehet érni (analógia útján a személyiségi sérelem miatt).⁵¹

4.3. Elégtételadás

Az elégtételadás nem vagyoni jellegű, eszmei jóvátételt jelent, melyben jogsértő személyesen vonja vissza, bánja meg tettét, fejezi ki sajnálkozását, kér bocsánatot. A sajtó útján történő elégtételadásnak akkor van helye, ha a helyreigazítás feltételei hiányoznak. Az elégtételadás nem terjedhet túl a per tárgyán, sajtóközlemény esetén csupán azon részekre terjedhet ki, melyek jogsértő jellegűek.⁵²

Az elégtételt adó nyilatkozat közzétételére perben nem álló napilapot is lehet kötelezni, amennyiben előzetesen tisztázódott, hogy a közzétételnek nincs akadálya.⁵³

Az elégtétel igénybevételekor nem lehet a lap szerkesztősége ellen pert indítani, mivel a szerkesztőség csak a sajtó-helyreigazítási perben jogképes. Elégtétel esetén a lap kiadóját vagy egyéb természetes személyt (főszerkesztő, szerző) lehet perelni.⁵⁴

Az elégtételadásra kötelezés azért nem érvényesül a gyakorlatban, mert a felperes az általános személyiségi jogi eljárás során bekövetkező jelentős időmúlás miatt eláll a keresetétől, hogy ügyét ne emlegessék fel.⁵⁵

4.4. Nem vagyoni kártérítés

1953-ban a Legfelsőbb Bíróság 3. számú elvi döntése szüntette meg az 1928-as Magánjogi törvényjavaslat nyomán kialakult ítélkezési gyakorlatot, mely széleskörű személyiségvédelmet teremtett, nem vagyoni kártérítéssel szankcióként. Az 1977. évi Ptk. módosítás során mégis visszakerült a nem vagyoni kártérítés a magyar polgári jogba.

Nem vagyoni kárt akkor lehet megállapítani, ha bekövetkezik az emberi személyiség sérelme. Nem vagyoni kár a személyhez fűződő jogok megsértésével keletkezett állapotot jelenti.

Nem vagyoni kártérítés akkor igényelhető, ha a felperes olyan hátrány bekövetkeztét bizonyítja, melynek csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez ez szükséges.⁵⁶

A jóhírnévnek és a becsületnek nincs pénzbeli egyenértéke, ezért a nem vagyoni kártérítés nem a megtérítést szolgálja, hanem az elszenvedett rossz, hozzávetőleges kiegyensúlyozását.

A nem vagyoni kártérítésre való jog nem száll át a jogosult örökösire, annak azonban nincs akadálya, hogy a kereset benyújtását követően meghalt jogelőd helyébe jogutódai perbe

⁵¹ Tényi Géza – Udvary Sándor: *A vélemény és a válasz: új Székülla és Khariübdisz?* Jogtudományi Közlöny, 2001. 11. szám 478. o.

⁵² Törő, (1979) 110. o.

⁵³ BH 1982.236.

⁵⁴ BH 1993.294.

⁵⁵ Pataki Árpád: *A hírverseny kárai és korlátai*, In: Sajtószabadság és személyiségi jogok, INDOK, Budapest, 1998. 108. o.

⁵⁶ BH 2001.12.

lépjének. Ennek oka, hogy a nem vagyoni kártérítés pénzzel reparál, ami a hagyatékhöz tartozik.⁵⁷

A szakirodalom kifogásolja a nem vagyoni kár esetén, hogy a felelősség megállapításának feltételül a bírói gyakorlat nem vagyoni hátrány bekövetkezését és bizonyítását követeli meg. Ugyanakkor a bírói gyakorlat a nyilvánvalóan súlyos következményekkel járó sérelem esetén, azt köztudottnak véve, bizonyítást nem követel. Így például a büntetőbíróóság által megállapított bűncselekményt megvalósító magatartás önmagában olyan hátrányokkal járó jogellenes magatartás, mely megalapozza a kártérítő felelősséget.⁵⁸ Ez csak azt fejezi ki, hogy ha hátrány nem áll fenn, akkor nem ítélnék meg kártérítést. Ennek hiányában objektív joghátrány alkalmazására van lehetőség. Kérdéses, hogy milyen személyiségi sérelem az, mely nem okoz hátrányt, és a személyiséget érintetlenül hagyja.⁵⁹

Az AB a nem vagyoni kártérítéssel kapcsolatban⁶⁰ megállapította, hogy a személyiségi jogokat, mivel azok elválaszthatatlanok az alkotmányos szabadságjogoktól, az ezekkel való szoros összefüggésre tekintettel értelmezi.

A nem vagyoni kártérítés a személyiségi jogi sérelmek esetére rendelt polgári jogi jogvédelmi eszköz. A határozat a Ptk. korabeli káralapú felfogását váltotta fel sérelemalapú felfogással. A káralapú felfogás szerint minden jogellenes cselekményért jár kártérítés, bizonyos esetekben nem vagyoni is (ezeket az eseteket sorolta fel a Ptk.). A sérelemalapú felfogás szerint a személyiségi jogsértés lehet csak a nem vagyoni kártérítés alapja. Az AB ezt a váltást azzal indokolta, hogy nem illik a Ptk. adott rendelkezése a kártérítési rendszerbe, mivel nincs kár.

A polgári jog a jogsértés hatása, következményei alapján differenciál a személyiségi jogsértésekért alkalmazható szankciók közt és a nem vagyoni kártérítés alkalmazását a súlyosabb jogsértések esetére korlátozza. Az egyenlő méltóság okán az AB véleménye szerint alkotmányellenes a személyiség aspektusai közötti különbségtétel, akárcsak a személyiségsértés súlyossága alapján való differenciálás a szankciók körében (azonos védelemben kell részesülniük). Az általános személyiségi jog védelmét nem lehet a személyiség egyes vonatkozásainak értékelésétől függővé tenni.

Diszkriminatív a megrágalmazott vagy a becsületében megsértettet a testi épségében megsértettel ellentétben bizonyításra kényszeríteni.

Az államnak úgy kell kialakítania az egyes alapjogok megvalósításához és védelméhez szükséges jogszabályi feltételeket, hogy eleget tegyen intézményvédelmi kötelezettségének és az alapjogok legkedvezőbb érvényesülését tegye lehetővé.

A nem vagyoni kártérítés feltételeinek fennállása ténykérdés, melynek eldöntése az egyedi tényállások elbírálása során a bíróságok feladata.

5. Persönlichkeitsrecht és Meinungsfreiheit

5.1. Általános személyiségi jog

A német tételes jogban nem létezik általános személyiségi jog. A személyiség polgári jogi védelme a Bundesgerichtshof (Szövetségi Legfelsőbb Bíróság, a továbbiakban BGH) és a Bundesverfassungsgericht (Szövetségi Alkotmánybíróóság, a továbbiakban BVerfG) joggyakorlatában alakult ki.

Az 1896-ban elfogadott Bürgerliches Gesetzbuch (német polgári törvénykönyv, a továbbiakban BGB) még nem számolt a személyiségi jogok jelentőségének növekedésével. A

⁵⁷ BH 1996.639.

⁵⁸ BH 2001.366.

⁵⁹ Petrik Ferenc, (2004) 266. o.

⁶⁰ 34/1992. (VI. 1.) AB határozat

jelentős társadalmi, technikai és történelmi változások azonban szükségessé tették a személyiség polgári jogi védelmét. A második világháború után (1949) és annak tapasztalatai alapján megszülető Grundgesetz (Alaptörvény, GG) a sérthetetlen emberi méltóság elképzelésére alapította a német jogrendet.⁶¹ Mindezt azonban nem követte a BGB módosítása, így a bírói jogfejlesztésre várt a feladat, hogy a kor követelményeihez igazítsa a törvény alkalmazását. Az új technikai eszközök és a tömegmédia rendkívüli hatása a XX. század második felében is változtatott a szabályozási helyzeten. A GG által okozott joghézagot 1954-ben töltötte meg a BGH tartalommal, mikor a Schachtbrief-ügyben⁶² megállapította, hogy a GG 2. cikk (1) bekezdés szerinti az általános személyiségi jogot a BGB 823. § (1) bekezdés szerinti egyéb jognak (sonstiges Recht) kell tekinteni. A német jog ugyanis az ilyenek megsértése esetén tartotta a kártérítést megítélhetőnek (lásd részletesebben a nem vagyoni kártérítésről szóló részben).

Ezt a BGH Persönlichkeitsrecht-ügyben⁶³ erősítette meg. Az általános személyiségi jog nemcsak az állammal szemben nyújt védelmet, hanem védelmi igényt teremt a magánszemélyek közötti jogviszonyokban is. Ezt hívják Drittwirkungnak. Ugyanakkor a GG csak közvetett Drittwirkungot teremt, tehát állami kötelezettséget a jogrend olyan alakítására, hogy érvényesíthető legyen az általános személyiségi jog magánszemélyekkel szemben is (az alkotmányos szabályra való pusztá hivatkozás a bíróság előtt nem lenne elfogadható).

Az általános személyiségi jog nem illeszkedik a BGB meg nem engedett cselekményeket szabályozó rendszerébe, de a polgári jognak igazodnia kell a felsőbbrendű alkotmányjoghoz (törvényhozói tétlenség esetén a bíróságoknak a jogalkalmazás során). Az általános személyiségi jognak generálklauzulaszerű megfogalmazása és meghatározatlansága igazodik a személyiségi jog lényegéhez, annak dinamikus határaihoz és lezárólagosan nem megfogalmazható tartalmához. Az általános személyiségi jog egyfajta anyajog, a konkrét polgári tényállások forrása, ami ugyanakkor nem teszi feleslegessé a különös tényállásokat, csak kiegészíti azokat. Ebből következik, hogy a nem kodifikált személyiségi jogi értékek is polgári jogi védelmet élveznek.

A (polgári jogi) általános személyiségi jog egy egységes, átfogó, szubjektív egyéni jog a személyiség tiszteletben tartására és kibontakozásának biztosítására. Alapja a GG 2. cikk (1) bekezdésében szabályozott (alkotmányjogi) általános személyiségi jog, jog a személyiség szabad kibontakoztatásához. Az általános személyiségi jog csak annyiban véd, amennyiben konkrét előírás által nem védett személyiségi aspektusról van szó. A jog statikus oldalán biztosítja az egyén számára, hogy békén hagyják, míg dinamikus oldalán biztosítja, hogy szabadon kibontakoztathassa személyiségét.⁶⁴

A polgári jogi általános személyiségi jog tehát csak egy része – a cselekvési szabadság mellett – az (alkotmányjogi) személyiség szabad kibontakoztatásához való jognak. Annak ellenére, hogy a joggyakorlat általában a GG 1. és 2. cikkére egyszerre hivatkozik, mint az általános személyiségi jog alkotmányos alapjára, az emberi méltósághoz való jog itt csak az általános személyiségi jog értelmezését és értékelését segíti és nem azonos azzal. Mindez nemcsak az emberi méltósághoz való jog alapjogi státuszának vitatottságából adódik, de a védett jogtárgy eltérő voltából is. Az emberi méltóság a személyiség magát, míg a személyiség szabad kibontakoztatásához való jog a személyiség összes aspektusát védi.⁶⁵

⁶¹ Eberle, Edward J.: *Dignity and liberty*, Westport, 2002. Praeger Press, 37. o.

⁶² BGHZ 13, 344 (Urteil vom 25. 5. 1954.)

⁶³ BGHZ 24, 72 (Urteil vom 2. 4. 1957.)

⁶⁴ Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch, Beck'sche Kommentar, Verlag C. H. Beck, 65. Auflage, München 2006. 973. o.

⁶⁵ von Mangoldt, Hermann – Klein, Friedrich – Starck, Christian: *Kommentar zum Grundgesetz*, Vahlen Franz GmbH, München, 5. Auflage, 2005. 197. o.

5.2. Védett területek és szférák

A BGH különböző az általános személyiségi jog által védett területeket és szférákat nevesített és dolgozott ki.

Az egyik védett terület, melyet az identitás kifejezés alatt vonhatunk össze, két esetkörre vonatkozik.

A hamis tényállításokkal szembeni védelem esetén nincs szükség becsületsértő jelleg bizonyítására. A valótlan tények esetén jogtárgy- és érdekmérlegelésre sincs szükség, mert itt a tényállásszerűség előfeltételezi a jogszerűtlenséget.

Becsületsértés esetén két lehetőség is van. A BGB 823. § és a Strafgesetzbuch (német büntető törvénykönyv, a továbbiakban StGB) 185-187. § együttes alkalmazása (lásd részletesebben a nem vagyoni kártérítésről szóló részben) mellett lehetőség van a büntetőjogilag nem tényállásszerű becsületsértő cselekmények (például gondatlan becsületsértés) miatti kártérítési igény megalapozására, az általános személyiségi jogra hivatkozva.

A másik védett terület, melyet információs önrendelkezés kifejezés alatt vonhatunk össze, szintén két esetkörre vonatkozik.

Az információs önrendelkezést sérti a szférákba való beavatkozás. Ilyen szféra az intim- az egyéni és a magánszféra (lásd részletesebben a magánszféráról szóló részben). Az intimszféra abszolút védelmet élvez, a többi esetén azonban a demokrácia és társadalom érdeke indokolhatja a beavatkozást, mivel az rá van szorulva az információkra és kommunikációra, minek következtében nincs abszolút titokszférához való jog. Az intimszféra esetén az intim információk nyilvánosságra kerülése, mint eredmény mindig jogszerűtlenséget indikál, míg a többi szféra esetében az információk megszerzésének módja teszi jogszerűtlenné a cselekvést (a megszerzés jogszerűtlensége automatikusan jogszerűtlenné teszi a nyilvánosságra hozatalt).

Az információs önmeghatározás másik oldala a saját nyilatkozatok terjesztése illetve a valós tényállítások elleni védelem, mely esetén az információ megszerzése jogszerű és csak terjesztés esetén válik jogszerűtlenné az elkövető cselekedete. Itt a személyiségképhez való jog védelméről van szó, mely nem csak a meghamisításra, torzításra terjed ki, hanem a harmadik személy általi engedély nélküli terjesztésre is. A valós tények esetén védelem szól a terjesztés megengedhetősége mellett. Ez a védelem a tényállítás módjára és formájára tekintettel megdönthető (lásd Lebach-ügyben).⁶⁶

A személyiségi jogok gazdasági használata is védelmet élvez (lásd részletesebben a kereskedelmi használatról szóló részben).

5.3. Magánszféra

A BVerfG a második Caroline von Monaco-ügyben⁶⁷ megállapította, hogy az általános személyiségi jog által védett magánszféra nem korlátozódik az otthonra és környékére. Az egyének lehetőséget kell nyújtani, hogy felismerhetően elkülönült helyeken mentes legyen a képtudósításoktól.

A Kunsturhebergesetz (műalkotások szerzői jogáról szóló törvény, a továbbiakban KUG) szerint az érintett elhalálása után 10 évig a hozzátartozók beleegyezése szükséges az érintett képének nyilvánosságra hozatalához (22. §). A beleegyezésre nincs szükség, ha kortörténeti

⁶⁶ Larenz, Karl – Canaris, Claus Wilhelm: *Lehrbuch des Schuldrechts*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 3. Auflage, München, 1994. 503. o.

⁶⁷ BVerfGE 101, 361 (Urteil vom 15. 12. 1999.)

eseményről van szó, ha a személy csak mellékes elemként van jelen a képen (például egy tájképen) vagy egy gyűlés, menet vagy hasonló eseményről készült a kép, továbbá a nem megrendelésre készült képek esetében, amennyiben terjesztésük vagy kiállításuk művészeti érdeket szolgál. Ez az általános felhatalmazás nem terjed ki a terjesztésre és kiállításra, ha az érintett személy jogos érdekét sérti (23. §).

Az általános személyiségi jog kiterjed a képmásokra is egyrészt a saját képhez való jog útján, másrészt a magánszférához való jog útján. A jog védelme nem terjed odáig, hogy az érintettől csak olyan képek kerülhetnek nyilvánosságra, melyeket ő szeretne. Szintén kérdéses, hogy a nem hivatalos funkció gyakorlása, hanem hétköznapi tevékenység folytatása során készített kép nyilvánosságra hozható-e. A saját képhez való jog védelme független attól, milyen körülmények között ábrázolja a kép az érintett személyt. Ezeket a körülményeket a magánszféra védheti. Az hogy mely körülmények között készült kép minősülhet ilyen magánszférát érintőnek, a kép tartalmától (tipikusan ilyennek tartott szituáció) illetve negatív hatásától függ. A hangsúly nem a konkrét szituációban tanúsított magatartáson van, hanem az önkontrollon. Ha az érintett nem tudja befolyásolni mikor, mennyire lehet egyedül, akkor elviselhetetlen pszichológiai nyomás alá kerül. A személyiség szabad kibontakoztatásához hozzátartozik az egyedüllét biztosítása is. Ez a jog akkor is fennáll, ha az érintett rangja, tekintélye, hivatala, befolyása, képességei vagy cselekedetei folytán a nyilvánosság különös érdeklődését vonzza. A magánszférához való jogot nem veszti el akár akarva, akár akaratlanul került a figyelem középpontjába. Az egyedülélthez való jogot nem csak otthon élvezi az érintett, hanem minden a széles nyilvánosságtól elzárt, elkülönült helyen. Az ilyen helyek általánosságban nem rögzíthetők, létezésük attól függ, hogy az érintett olyan szituációban találja magát vagy teremt magának, melyben harmadik személyek számára is felismerhetően, alappal indulhat ki abból az érintett, hogy a nyilvánosságtól mentességet élvez. Ez eseti mérlegelést követel, azonban figyelemmel kell lenni arra, hogy az a hely, ahol több ember tartózkodik nem minősülhet ilyennek, továbbá hogy az érintett pusztán tanúsított magatartásával nem teheti magánszférája részévé az ilyen helyeket. Az érintett beleegyezése esetén nem áll fenn a magánszféra védelme (magánszférát érintő kép esetén vélelmezni kell az érintett beleegyezésének hiányát, a KUG szabályozza mikor kell vélelmezni a beleegyezést).

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ugyanezzel az ügyel kapcsolatban (Caroline von Hannover-ügy⁶⁸) felhívta arra a figyelmet, hogy a média szerepének hangsúlyozása mellett vagy ellenére nagyobb figyelmet és hangsúlyt kellene helyezni az érintettekre kifejtett hatásra. A személyiség védelme kiterjed annak pszichikai oldalára is. A szellemi, lelki integritás különösen nagy értéket képvisel. Az ebben bekövetkező sérülések lehetetlenné teszik a racionális párbeszédet, aminek elérése érdekében a sajtószabadság védelmet élvez.⁶⁹

5.4. Emberi méltóság

A BVerfG az emberi méltóságra vonatkozó nézeteit az Eppler-ügyben⁷⁰ fejezte ki. Az emberi méltóság védi a benső, egyéni életszférát, annak olyan alapfeltételeit és azok fenntartását, melyet konkrét szabadságjogok nem védenek a modern társadalom újfajta veszélyeztetéseivel szemben. A joggyakorlat olyan nem nevesített emberi méltóság által védett értékeket posztulált, mint a magánszféra, titokszféra, intimszféra, egyéni becsület, saját személy megjelenítésével való rendelkezés, saját képhez és szóhoz való jog, végül az attól való megóvás, hogy valakinek ki nem mondott állításokat tulajdonítsanak.

⁶⁸ von Hannover v. Germany, No. 59320/00, Judgment of 24. 6. 2004.

⁶⁹ Forkel, Hans: *Das „Caroline-Urteil“ aus Staßburg – richtungsweisend für den Schutz auch der seelischen Unversehrtheit*, *Zeitschrift für Urheber und Medienrecht*, 2005. 3. szám, 193. o.

⁷⁰ BVerfGE 54, 148 (Beschluss vom 3. 6. 1980.)

Egy közelmúltbeli határozatában⁷¹ a BVerfG megállapította, hogy a méltóság nem azonos az általános személyiségi joggal. Az emberi méltóság nem mérhető össze a véleményszabadsággal, mivel az egész alkotmányos rendszer alapértéke. Míg az általános személyiségi joggal összeütközésbe kerülhet a véleményszabadság, mely konfliktus esetén szituatív mérlegelés tárgya, melyik jog élvez elsőbbséget.

Az emberi méltóság alapjogi státusza a jogirodalomban vitatott, Alaptörvényben elfoglalt helye miatt. Az államot az alapjogok tiszteletben tartására kötelező rendelkezés a GG 1. cikk (3) bekezdésében található, tehát az emberi méltóság után. Az alapjogi státusz mellett szóló vélemény alapvetően arra a felfogásra épül, hogy az emberi méltóság a legfőbb alapjog, a többi alapjog „forrásjoga”.⁷²

5.5. Kereskedelmi használat

A BGH a Marlene Dietrich-ügyben⁷³ megállapította, hogy az általános személyiségi jog olyan elemeinek, mint a kép, név, hang vagy aláírás, van eszmei és kereskedelmi oldala. A kereskedelmi érdekek ilyen különös védelmének megállapításával a BGH módosította és kiegészítette a klasszikus eszmei érdekek védelmét szolgáló személyiségi jogi elképzelést. A kereskedelmi érdekek védelme időben az eszmeiek védelméhez igazodik, így a KUG 10 éves határidejénél mindenképp hosszabb, eseti mérlegelés alapján megállapított ideig élvez védelmet az érintett elhalálása után is. A BGH tehát vagyoni joggá minősítette a személyiségi jog által védett életszféra nyilvánosságra hozatalának jogát és ennek ellenértékét. Ez a „kényszerpiacosítás” korábban a nem vagyoni kárnál is megfigyelhető volt, miszerint a fájdalompénznek meg kell felelni annak az összegnek, amit az elkövető a személyiségi jogsértés által elért vagy elérni szándékozott. A kereskedelmi személyiségi érdekek megsértéséért nyújtandó kártérítésnek meg kell felelnie annak az összegnek, melyet az érintett kapott vagy kérhetett volna a nyilvánosságra hozatalba való beleegyezésért (engedélyezési analógia).⁷⁴

5.6. A személyiségi jogok és a véleményszabadság közötti mérlegelés szempontjai

A GG a vélemény- és sajtószabadság korlátjaként deklarálja a becsület védelmét. Ezzel egy szintre helyezi a becsület és szólásszabadság alkotmányos értékét. A véleményszabadság és a becsület egyenlő értékkel bír, nemcsak azért, mert a becsület a véleményszabadság Alaptörvényben nevesített korlátja, hanem azért is, mert a becsület az általános személyiségi jog eleme, ezáltal a GG 1. és 2. cikkének védelme alatt áll.

A Persönlichkeitsrecht-ítélet rögzítette, hogy az Alaptörvényben szabályozott akadályok egyenértékűek a személyiségi joggal, ennek következtében kollízió esetén jogi értékek és érdekek mérlegelésére van szükség, a konkrét eset körülményeihez igazodóan, annak feloldására.

A véleményszabadságot korlátozó, egyéni becsületet védő vagy általános törvényeket nem szabad egyoldalúan értelmezni, hanem kölcsönhatásban a szólásszabadsággal és annak demokratikus társadalomban betöltött szerepével. Ezt hívják Wechselwirkungnak. A BVerfG a korlátozó törvényt a korlátozott alapjogra (véleményszabadság) tekintettel, annak demokratikus államban betöltött, különös, értékteremtő jelentőségével számolva értelmezi. Ez

⁷¹ 1 BVR 2707/95 (Beschluss vom 25. 8. 2000.)

⁷² von Mangoldt – Klein – Starck, i.m. 42. o.

⁷³ BGHZ 143, 214 (Urteil vom 1. 12. 1999.)

⁷⁴ Reber, Nikolaus: *Marlene Dietrich – Eine Prozessgeschichte zu den ideellen und kommerziellen Bestandteilen des (postmortalen) Persönlichkeitsrechts*, Zeitschrift für Urheber und Medienrecht, 2004. 10. szám, 714. o.

gyakorlatilag egy arányossági teszt, amelyet a személyiségi jog polgári jogi megítélése során is alkalmazni kell, amennyiben a személyiségi jog válik a szólásszabadság korlátjává.⁷⁵

A személyiségi jogot védett szférák károsításával (Beeinträchtigung) lehet megsérteni, ami a hátrányra történő beavatkozást jelent. Mivel nem érvényesül az elv, hogy a tényállásszerűség minden esetben feltételezi a jogszerűtlenséget, ezért vizsgálni kell, hogy a jogsértőnek volt-e valamilyen igazoló oka. A személyiségi jog megsértésének megállapítása nem elegendő a jogszerűtlenség megállapításához, ami a kártérítés feltétele. Ilyenkor jogtárgy- és érdekmérlegelésre van szükség, mely során értékelni kell minden körülményt, tekintettel kell lenni az arányosság alapelveire és számításba kell venni az esetleges társadalmi hasznot illetve egyéni hátrányokat.

A sértett oldalán figyelembe veendő körülmények közé tartozik, hogy mely szférába való beavatkozásról van szó (az intimszféra abszolút védelmet élvez, míg a magánszférába tartozó, a nyilvánosság számára jelentős kérdésről való, valóságnak megfelelő tájékoztatás nem tiltott), a beavatkozás súlyossága a következményekre tekintettel, a sértett saját magatartása (a politikai véleményharcba bocsátkozó személynek számolnia kell a kiélezett és lealacsonyító bírálattal, különösen ha maga provokálja a drasztikus választ).

Az elkövető oldalán figyelembe veendő körülmény a beavatkozás célja (így a nyilvánosság tájékoztatási érdekének szolgálatát, a közjót érintő kérdéssel kapcsolatos véleménynyilvánítást, a szellemi és politikai véleményharcban való részvételt a véleményszabadság védi, kivéve a gyalázó bírálatot – a személy megsértése teljesen háttérbe szorítja a tárgy firtatását – amikor nincs helye mérlegelésnek, továbbá a művészi szabadság alá eső kifejezések is védettek), és a beavatkozás módja, formája, terjedelme (alkalmasnak és arányosnak kell lennie az elérni kívánt céllal).⁷⁶

5.7. Nyilvánosság tájékoztatása

A Lebach-ügy⁷⁷ részletesen foglalkozott a nyilvánosság tájékoztatásának érdekével a személyiségi jog és a véleményszabadság kollíziója esetén. Mivel mindkét jog alapvető eleme a szabad demokratikus rendnek, egyik sem bír elsőbbséggel. A két jogot konfliktus esetén ki kell egyeztetni egymással. Ha ez nem elérhető, akkor az eset típusának és a konkrét ügy körülményeinek figyelembe vételével kell döntenie. Ennek során figyelembe kell venni, hogy van-e lehetőség a nyilvánosság érdekének kielégítésére a személyiségi jogba való beavatkozás nélkül.

A véleményszabadságot korlátozó törvénynek – GG 5. cikk (2) bekezdése szerint a véleményszabadság az általános törvények, „allgemeine Gesetze” kereteiben gyakorolható – magas szintű alkotmányjogi érték védelmét kell szolgálnia.

Amennyiben a véleményszabadság más jogtárggyal kerül összeütközésbe a mérlegelés során számításba kell venni a véleménynyilvánítás célját, módját és előrelátható hatását. A személyiségi joggal való kollízió során figyelembe kell venni a nyilvánosság tájékoztatáshoz fűződő érdekét.

A médiában a műsor típusa szerint differenciálni kell. A dokumentum-játékfilm esetében különös veszélyeket rejt az, hogy vegyíti a tényleges információkat a szórakoztató elemekkel. Az ilyen műsor nem életképes kitalált elemek nélkül, mely azt eredményezheti, hogy a néző a kitalált és valóságos elemek között nem tud különbséget tenni.

⁷⁵ Larenz – Canaris, i.m. 522. o.

⁷⁶ Palandt, i.m. 974. o.

⁷⁷ BVerfGE 35, 202 (Urteil vom 5. 6. 1973.)

Szakmai vélemények támasztják alá, hogy a nézők kevésbé kritikusak a televízióval szemben, mint az egyéb tömegművelődéssel szemben. A nézők hajlamosak a dokumentum-játékfilmet valóságnak és annak értelmezését objektívnek és helyesnek tekinteni.

A bűncselekmények is a KUG szerinti kortörténeti események, melyek közvetítése a média feladata (KUG további kivételeit lásd a magánszféra-ról szóló részben). Ezért az aktuális tudósítás egy bűncselekményről egy elsőbbséget élvező információs érdeket szolgál. Az elkövetőnek el kell tűrnie ezen információs érdek hagyományos úton való kielégítését, mivel azt saját cselekményével gerjesztette. Ugyanakkor ez az érdek nem korlátlan. Tekintettel kell lenni az ember érinthetetlen belső életrétegére és arányosnak kell lennie a cselekmény súlyával és a nyilvánosság számára való fontosságával. Ebből következően a név megnevezése, a kép megjelenítése illetve egyéb azonosításra alkalmassá tétel nem minden esetben megengedhető. Különösen a fiatalkori és a piti bűnözés esetében kell a beavatkozás tájékoztatáshoz fűződő érdekekkel való arányosságát mérlegelni.

A személyiségi jognak csak a tényekre vonatkozó tudósítással és a komoly tényértékeléssel, értelmezéssel szemben kell visszalépnie, nem így a szenzációt megcélzó, tudatosan egyoldalú vagy téves ábrázolással szemben (lásd részletesebben a szórakoztatás sajtóról szóló részben).

A nyilvánosság tájékoztatásának érdeke időben nem korlátlan. Az aktuális információs igény kielégítése után az érintettnek joga van ahhoz, hogy békén hagyják.

A tekintetben, hogy mikor áll fenn a nyilvánosság tájékoztatásra való érdeke a StGB 193. § ad iránymutatást, mely privilegizálja a tudományos, művészeti vagy üzleti teljesítményekkel szembeni, továbbá a jogos érdekek érvényesítését szolgáló bírálatot (lásd Schmid-Spiegel-ügyben).⁷⁸

A BVerfG a Leipziger Volkszeitung-ügyben⁷⁹ dolgozta ki az információs szabadsághoz való jogot. Az információs szabadság egyenértékű az azonos cikkben – 5. cikk (1) bekezdés GG – szabályozott és védett vélemény- és sajtószabadsággal.

A GG az egész kommunikációs folyamatot védi az 5. cikk keretében. A beavatkozás ebbe a folyamatba ebből következően mindkét alapjogot érinti. Az információs szabadság teljesen önálló, egyenértékű alapjog a véleményszabadsághoz képest, nem pusztán annak eleme.

A GG 20. cikk (1) bekezdésben szabályozott demokrácia elv az alapja a nyilvános véleményalkotási folyamat védelmének. Egy demokratikus állam a szabadon és lehetőségekhez képest jól informált közvélemény nélkül nem létezhet. Ennek az elvnek a konkretizálása a szóban forgó alapjog. Az ember legalapvetőbb szüksége a saját tudás bővítése és a lehető legtöbb forrásból való tájékozódás a személyiség szabad kibontakoztatása érdekében. Ez a jog biztosítja, hogy az állampolgárok az Alaptörvényben meghatározott (politikai) feladataikat elláthassák és felelősségteljesen cselekedhessenek. A kritika fontos szereppel bír a demokratikus államban és ennek az előfeltétele a tájékozott polgárok léte. Az információs szabadság továbbá az előítéletek eloszlatását és a másképpen gondolkodók megértését is segíti. Az alapjog azt is biztosítja, hogy a tájékozódás akkor is védelmet élvezzen, mikor a befogadó nem cselekszik aktívan a tájékoztatás megszerzése érdekében. Éppen a tevőlegesség nélkül szerzett információk teszik képessé az embert az információs források közötti tevőleges választás meghozatalára. Ez a választás korlátozott lenne, ha az információs forrásokat megakadályoznák abban, hogy eljussanak a befogadóhoz.

Alkotmányos védelmet csak az általánosan hozzáférhető források élveznek. Az újságok természetüknél fogva ilyennek minősülnek. Mivel az általános hozzáférhetőség ténykérdés, azon állami intézkedések, melyek a hozzáférhetőséget korlátozzák, nem szüntetik meg ezen tulajdonságot és ezáltal az alkotmányos védeltséget. Ha az állam jogi intézkedések útján

⁷⁸ Larenz – Canaris, i.m. 523. o.

⁷⁹ BVerfGE 27, 71 (Beschluss vom 3. 10. 1969.)

meghatározhatná az általános hozzáférhetőséget, akkor belátása szerint korlátozhatná az alapjogot.

5.8. Gyalázó bírálat

A Postmortale Schmähkritik-ügyben⁸⁰ rögzítette a BVerfG először, hogy a gyalázó bírálatnak (Schmähkritik) meg kell hátrálnia a személyiségi joggal szemben. Egy véleménynyilvánítás akkor minősül gyalázásnak, ha a vitatkozó és kiélezett bírálaton túl az érintettet becsmerli, lealacsonyítja.

A nyilvánosság homlokerében álló kérdésben a kiélezett és vitatkozó bírálatok is megengedettek. A bírálat azonban nem válik gyalázó kritikává azért, hogy lealacsonyító hatással van. A gyalázó bírálat akkor megállapítható, ha a véleménynyilvánítás előterében nem a vita tárgya, hanem a személy diffamálása áll.

5.9. Művészi szabadság

A művészi szabadsággal a Mephisto-ügyben⁸¹ foglalkozott részletesen a BVerfG. A művészet szabadsága nem vethető alá sem a GG 5. cikk (2) bekezdés, sem a GG 2. cikk (1) bekezdés korlátozásának. Az 5. cikk (2) bekezdése nem alkalmazható a lex specialis elv alapján, mivel az 5. cikk (3) bekezdés szerinti művészi szabadság különleges jog az 5. cikk (1) bekezdés szerinti vélemény- és sajtószabadsághoz és annak 5. cikk (2) bekezdés szerinti korlátaival képest.

A művészi szabadság és a személyiségi jogok konfliktusát a GG értékrendje szerinti mérlegelés alapján kell eldönteni.

A GG korlátok nélkül biztosítja a művészi szabadságot. A GG emberképe alapján, mely az egyén társadalmi létezésére és szociális kötöttségeire épül, a művészi szabadság sem korlátlan, azonban a művészi szabadságot csak az alkotmányban lehet korlátozni. Ha az alkotmány nem mond semmit a korlátokról, akkor az alkotmányértelmezés során kell feloldani a konfliktust. A mérlegelés során tekintettel kell lenni az eset összes körülményére, így a műalkotásának körülményeire és a kor eseményeire is. A mérlegelés során biztosítani kell, hogy az ütköző alapjogok közül mindkettő a lehető legnagyobb mértékben érvényesülhessen. A művészi szabadság megítélésekor figyelemmel kell lenni arra, hogy nem pusztán tényközlésről van szó, hanem a legegényibb személyiségi megnyilvánulásról. A művészet egyedülállóságát és öntörvényűségét is figyelembe kell venni. A művészi szabadság lényege a közhatalom beavatkozásaitól való mentesség. Egyedül a művész dönthet a valósághoz való hozzáállásának helyességéről. A BVerfG véleménye szerint általánosan elfogadott, hogy egy műalkotás a valóságtól elrugaszkodott, fantáziára épül és saját realitással bír. A művészi alkotófolyamatnak szükségszerű része a művész által tapasztalt dolgok műbe integrálása. A műalkotás nem osztható fel a fantazmagóriára és a valóság dokumentációjára.

Stein alkotmánybíró különvéleménye szerint a másként kell megítélni az általános történelmi személyeket és azon személyeket, akik csak rövid időre léptek a nyilvánosság előterébe (relatív történelmi személyek).

A kortörténet relatív személyisége az, aki csak egy konkrét eseménnyel kapcsolatban válik a nyilvánosság információs igényének tárgyává (lásd Lebach-ügy).⁸²

⁸⁰ BVerfGE 82, 272 (Beschluss vom 26. 6. 1990.)

⁸¹ BVerfGE 30, 173 (Beschluss vom 24. 2. 1971.)

⁸² Brauneck, Anja: *Kritische Anmerkungen zur konventionellen gerichtlichen Prüfungsmethodik bei satirischen Darstellungen*, Zeitschrift für Urheber und Medienrecht, 2004. 12. szám, 893. o.

Az Anachronistischer Zug-ügyben⁸³ a BVerfG szintén a művészi és véleményszabadság viszonyával és a művészi szabadság korlátaival foglalkozott. A művészet státuszán annak politikai szándéka és céljai nem változtatnak. A művészi szabadságot csak más, az Alaptörvényben védett jogtárgy védelme érdekében lehet korlátozni. Ilyen jogtárgy a GG 2. cikk (1) bekezdés és 1. cikk (1) bekezdés által védett személyiségi jog is. Ugyanakkor a művészi szabadság korlátozásához nem elegendő annak megállapítása, hogy a mű beavatkozott a személyiségi jogokba. Tisztázni kell, hogy a mű olyan súlyos beavatkozást jelent, mely miatt szükséges a művészi szabadság korlátozása. A művészi szabadság jelentősége miatt a csekély mértékű beavatkozás illetve a súlyos beavatkozásnak pusztja lehetősége nem elegendő. A műveket értelmezni és értékelni kell, mielőtt korlátozás alá eshetnének. Ennek az értelmezésnek a része az is, hogy a mű egyes részeit nem ragadják ki a kontextusból és értékelik egymagában.

5.10. Többértelműség

A BVerfG a kifejezések értelmezésével kapcsolatban a Postmortale Schmähkritik-ügyben állapította meg, hogy alkotmányellenes, ha a bíróság a kifejezésnek olyan értelmet tulajdonít, amellyel az a szöveg alapján objektíve nem bír illetve több lehetséges értelmezés közül úgy dönt az elítéléshez vezető értelmezés mellett a bíróság, hogy a többi értelmezést meggyőző érvekkel nem zárja ki.

Egy 2001-es határozatában⁸⁴ a BVerfG röviden így foglalta össze az értelmezéssel kapcsolatos kötelezettséget: A kifejezések jogi megítélésének alapja a kifejezés értelmének meghatározása a bíróság által. Ennek során tekintettel kell lenni a szövegezésre, a kontextusra, a körülményekre és a befogadókra.

A jogirodalomban azonban kritika is érte a jogsértő számára kedvező értelmezés alapul vételét, mivel az ellentmond az átlagember szemszögéből történő objektív értelmezés polgári jogi elvének. Egy kifejezés félreértésének kockázatát nem lehet a sértett személyre terhelni.⁸⁵

A Mephisto-ügy követelményeit legutóbb az Esra-ügyben⁸⁶ alkalmazta a BGH. A reális személyek ábrázolása egy regényben akkor nem élvezi a művészi szabadság védelmét a BGH szerint, ha a személyek általánosan mindenki számára felismerhetőek és az ábrázolás súlyosan személyiségsértő. Utóbbi teljesül, ha az ábrázolás magán- és intimszférát érintő, oly módon eltorzító és meghamisító, hogy ennek eltérése az érintett személyektől nem elvárható.

5.11. Karikatúra és szatíra

A szatíra és a karikatúra a művészi szabadságon belül is külön kiemelendő kérdéskör. Utóbbival a BVerfG a Strauss-Karikatur-ügyben⁸⁷ foglalkozott. A művészi szabadság nem védi az olyan karikatúrákat a BVerfG szerint, melyek a GG 1. cikk (1) bekezdése által védett egyéni becsület magját sértik. A karikatúra is művészetnek minősül. A művészet és a véleménynyilvánítás szabadsága nem zárja ki egymást. A szatíra és a karikatúra különös státusszal bír a művészetben belül. Mindkettő lényege a túlzás és a torzítás, ezért különös alaposággal és óvatossággal kell vizsgálni, hogy valóban megvetést fejeznek-e ki az ábrázolt személy irányába. Ennek során a külső forma (Einkleidung) megítélése kevésbé szigorúbb, mint a mondanivalóé (Aussagekern). Amennyiben mondanivalójában nyilvánvalóan az emberi

⁸³ BVerfGE 67, 213 (Beschluss vom 17. 6. 1984.)

⁸⁴ 1 BVR 932/94 (Beschluss vom 5. 4. 2001.)

⁸⁵ Larenz – Canaris, i.m. 500. o.

⁸⁶ BGH VI. ZR 122/04 (Urteil vom 21. 6. 2005.)

⁸⁷ BVerfGE 75, 369 (Beschluss vom 3. 6. 1987.)

méltóság megsértését szándékozza, a karikatúra nem élvez védelmet akkor sem, ha a túlzás valóban tipikus szerkezeti eleme illetve ha az ábrázolt személy a közéleti vagy politikai szereplő. Ha a (polgári jogi) általános személyiségi jog az emberi méltóság védelmében gyökerezik (tehát az emberi méltóság Eppler-ügyben konkretizált aspektusaként jelenik meg) az adott esetben, akkor nincs lehetőség a mérlegelésre és a sértés mindig súlyosnak minősül.

A szatíra kérdésével a Mörder-Krüppel-ügyben⁸⁸ foglalkozott a BVerfG. A határozat szerint nem minden szatíra minősül művészetnek. Ugyanakkor a szatírának sem tulajdonítható olyan jelentés, mely kivonja a művészi szabadság védelme alól és melyet a szerző nem kívánt a művének tulajdonítani. A szatírát meg kell fosztani külső formai megjelenésétől, hogy felismerhetővé váljon a tulajdonképpeni tartalma. A formát és a tartalmat, a megjelenést és a mondanivalót külön kell értékelni (akárcsak a karikatúránál).

A BGH a Ron Sommer-ügyben⁸⁹ foglalkozott a szatíra polgári jogi megítélésével. A szatíra véleménynyilvánítás is, ugyanakkor mivel esztétikai törvények határozzák meg kialakítását, ezért szükségszerűen műalkotásnak is minősül.

A szatíra jogi megítélésének problémáját az váltja ki, hogy gyakran többértelmű illetve hogy a befogadók hajlamosak tényállításként tekinteni rá. Ezért kell a mondanivalóra korlátozni a jogi megítélést. A mondanivalót egy olyan ember szemszögéből kell megállapítani, aki képes a szatíra túlzó elemeinek felismerésére, értelmezésére és elhelyezésére. A kiváltott hatás tekintetében azonban a mondanivaló nem választható le az esztétikai formáról és nem értékelhető külön. A konkrét megvalósítás és forma is hatással bír. Ezért végső soron a jogi megítélés alapjául szolgáló mondanivaló megállapításakor figyelemmel kell lenni a formára is.

A jogirodalomban felmerült azon vélemény, miszerint az irodalomtudomány téziseit kellene a jogi értelmezés során igénybe venni. Az irodalomtudományban a szatírának három alapjellemzője van: agresszív elem, társadalmi elem és esztétikai elem. Társadalmi elem, mely abban áll, hogy a szatíra társadalmi ellentmondásra kíván rámutatni, az agresszív elemmel együtt alkotja a szatirikus szándékot. Az esztétikai elem a szatíra lényege, a szatirikus szándék eszköze, a túlzás. Mindezt figyelembe kell venni, mikor egy véleménynyilvánítást szatírának minősítenek.⁹⁰

5.12. Értékítélet és tényállítás

Az alkotmányjogi megítélés különbséget tesz a tényállítás és az értékítélet között. Az értékítélettel kapcsolatban annál kevésbé korlátozható a szólásszabadság, minél inkább adott indítékot a sértett arra. Jelentőséggel bír, hogy a lealacsonyító kifejezés hozzájárul-e a szellemi véleményharchoz, nyilvánosságot érintő kérdésben. Akkor minősül egy bíráló jogellenesnek, ha annak előterében már nem a témát érintő vita áll, hanem csak az illető személy megsértése. Csak akkor nem minősül egy lealacsonyító véleménynyilvánítás jogsértőnek, ha az objektíve lehetséges összes jelentés közül a nem sértő jelentések kizárhatóak. E tekintetben az a mérvadó, hogy az átlag befogadó mit ért rajta.⁹¹

E kérdést illetően BVerfG gyakorlatában a Böll-ügyben⁹² született határozat az irányadó. A valótlán, meghamisított vagy megváltoztatott idézet sokkal mélyebb beavatkozást jelent a személyiségi jogba, mivel az idézés során mintegy önmaga ellen tanúskodik a panaszos. A szóban forgó kifejezés (becsületsértő idézés) nem csak az általános személyiségi jogot, de az egyéni becsületet is sérti.

⁸⁸ BVerfGE 86, 1 (Beschluss vom 25. 3. 1992.)

⁸⁹ BGH VI. ZR 89/02 (Urteil vom 30. 9. 2003.)

⁹⁰ Brauneck, i.m. 888. o.

⁹¹ Larenz – Canaris, i.m. 524. o.

⁹² BVerfGE 52, 208 (Beschluss vom 3. 6. 1980.)

Az értékítéletek esetében a nyilvános véleményalkotási folyamat érdekében vélelem áll fenn, az értékítélet tartalmára tekintet nélkül, a szólásszabadság javára, a vélemény megengedhetősége mellett. A valótlan tényállítások esetében azonban más érvényesül. A valótlan tényállítás nem alkotmányosan védett érték, mivel nem szolgálja az alkotmányosan védett véleményalkotást. Természetesen a valóságnak megfelelés iránti kötelezettség sem lehet olyan mértékű, hogy veszélyeztesse a véleményszabadság funkcióját. A túlzott ilyen irányú kötelezettség és az ehhez kapcsolódó súlyos szankció megbéníthatja a médiát, minek következtében az a rá ruházott aránytalan kockázat miatt nem képes ellátni feladatát. Ezen kötelezettség súlyosságának megítélése során az idő szorítása és a bizonyítás nehézségei nem irányadók.

A pontos idézés esetén a beszélőre nincsenek jelentős vagy nem elvárható akadályok és kockázatok terhelve. A szólásszabadság tehát nem védi egy többértelmű kifejezés helyettesítő értelmezésének idézetként való feltüntetését, kivéve ha kifejezésre jut, hogy a kritikus saját értelmezéséről van szó. Az idéző tehát köteles feltüntetni, ha egy állítás során saját értelmezésének ad hangot. Ezáltal a tényállításból (idézet) védhető vélemény (értelmezés) lesz. Mindez fáradtság és idővesztés nélkül megtehető, minek következtében nem jelent aránytalan terhelést az idézőre nézve.

A BVerfG 2001-es határozatában⁹³ összefoglalta az egységes, megszilárdult joggyakorlatot, miszerint a vélemény és a tényállítás megítélése eltérő. A véleményt a kifejezés tárgyához fűződő szubjektív hozzáállás határozza meg, így védelme független attól, hogy racionális vagy emocionális, alapos vagy alaptalan, hasznos vagy káros, értékes vagy értéktelen-e. A tényállítások annyiban védendők, amennyiben a véleményalkotás előfeltételei.

A jogirodalomban felmerült a hazugság és valótlanlás közötti különbségtétel jelentősége is. A tudatos illetve a bizonyított valótlanlás nem képes hozzájárulni az alkotmányosan védett véleményalkotáshoz, ezért nem védettek. Meg kell különböztetni a hazugságot (tudatos valótlanlás), mely esetében az érintett állításhoz való szubjektív tudati viszonya áll előtérben, szemben a bizonyított valótlanlással, mikor az állítás és a valóság közötti objektív viszony áll előtérben. A bírósági gyakorlatban a tévedés azaz a nem tudatos valótlanlás véleménynek minősítéshez vezet, amennyiben az illető eleget tett bizonyos igazság keresésére irányuló arányos követelménynek. A tudatos valótlan tényállítás (hazugság) is a véleménnyel azonos védelmet élvezhet, amennyiben annyira beágyazódott a vélemény kontextusába, hogy annak leválasztása a vélemény mondanivalóját megváltoztatná vagy az értelmét vesztené. A hazugság akkor is alkotmányosan védett, ha az általános személyiségi jog által védett információs önrendelkezési jog keretében történik. Ebben az esetben azonban nem a véleményszabadság védi a hazugságot, hanem másik jog. Az értékmérlegelés során azonban ez változhat és a szabadságot a társadalmi kötöttség alapján korlátozhatják.⁹⁴

5.13. Tartalom és forma

A BVerfG a Deutschland Magazin-ügyben⁹⁵ azt vizsgálta alkotmányos-e egy meghatározott véleménytől való eltiltás illetve véleménynyilvánítás felbontása tartalomra és formára. A GG védi természetesen a véleménynyilvánítás formáját, hiszen senkinek nem írható elő, hogyan nyilvánítson véleményt. Általában a fogalmazás nehézség nélkül kicserélhető úgy, hogy a gondolatból semmi ne vesszen el. Ebből következően a szólásszabadság nincs korlátozva, ha az egy másik, kevésbé sértő kifejezési forma útján is megtörténhet.

⁹³ 1 BVR 932/94 (Beschluss vom 5. 4. 2001.)

⁹⁴ Schmalenbach, Kirsten: *Wahrheit und Lüge unter der Herrschaft der Grundrechte*, Juristische Arbeitsblätter, 2005. 10. szám, 749. o.

⁹⁵ BVerfGE 42, 143 (Beschluss vom 11. 5. 1976.)

Ha a panaszosok nincsenek elzárva a további kritika gyakorlásától, állításuk nem bír olyan önálló jelentéssel, mely más szavak által ne lenne kifejezhető, tehát a gondolati tartalom kifejezésében a panaszosok nincsenek akadályoztatva (eltekintve az adott esetben alkalmazott szavak alkalmazásától), akkor az adott korlátozás nem alkotmányellenes. A panaszosoktól nem azt várják el, hogy teljesen tekintsenek el véleményüktől.

Rupp-von Brünneck bírónő különvéleményében felhívta a figyelmet arra, hogy értékítélet esetén a többségi vélemény által felállított megkülönböztetés a forma és tartalom korlátozásánál rendkívül törekeny. Téves azt gondolni, hogy a forma korlátozása a tartalomra nincs hatással. Így nem vonható értékítéletek esetében éles határ a megengedett forma és a tiltott tartalom között. Hogy mi lenne a megfelelő kifejezés sem a bíróság, sem a BVerfG nem árulta el azért, mert valójában helyettesítő megfogalmazást rendkívül nehéz, ha nem lehetetlen találni. Ez az álláspont elbizonytalanítja az érintetteket, ami kétség esetén a gondolattartalom kifejezésétől teljes mértékben visszatarthatja az embereket.

A többség az érintett szavakat kontextusukból kiragadva elemezte és tiltotta meg és nem vette figyelembe, hogy azokat az eset összes körülményére tekintettel kellett volna megítélni (érdekesség, hogy ugyanez volt a bírónő véleménye a Mephisto-ügyben is).

5.14. Posztmortális személyiségi jog

A BVerfG a már említett öt évvel ezelőtti ügyben⁹⁶ rögzítette, hogy az emberi méltóság sérthetetlenlenségét az államnak kell biztosítania, de a GG az egyének számára is köteleességet teremt a méltóság lealacsonyításától, megbélyegzésétől, üldözésétől, becsmérlésétől és hasonló cselekményektől való tartózkodásra és ez a köteleesség nem szűnik meg az érintett halálával. Ugyanakkor a személyiség szabad kibontakoztatását szolgáló jogok megszűnnek a halállal, mivel azok élő jogalanyt előfeltételeznek. Ebből következően a halál utáni személyiségvédelem korlátozottabb, mint az élő jogalany általános személyiségi jogának védelme. Az általános tisztelet iránti igény továbbra is védett, mely az embert pusztán emberi léte folytán illeti meg (ez véd a lealacsonyítástól és megaláztatástól). A társadalmi érvényesülés, melyet az érintett élete során nyújtott teljesítményével vívott ki, is védett érték. Ennek az érvényesülésnek a pusztán megkérdőjelezése még nem, csak a durva meghamisítása, eltorzítása sérti a jogot.

A jogirodalomban védett jogtárgy tekintetében két elképzelés is létezik. Egyik szerint az elhunyt érdekei védettek, a másik szerint az élő hozzátartozók elleni személyiségsértésnek minősül az elhunyt hozzátartozó személyiségének megsértése.⁹⁷

A német joggyakorlat a StGB 77. § (2) bekezdésére támaszkodik az elhunyt érdekeinek érvényesítésére jogosult személy kilétét illetően. Ez a rendelkezés, melyre az StGB 194. § (2) bekezdése szerinti rágalmozás szabályai is utalnak, a házastársra, az élettársra és a gyermekekre ruházza az elhunyt büntetőjogi igényeinek érvényesítését. Ezek hiányában a szülők, majd a testvérek, végül az unokák jogosultak az elhunyt érdekeit érvényesíteni. A vagyoni érdekek tekintetében az örökösök jogosultak.⁹⁸

A Marlene Dietrich-ügy után elmondható, hogy a hozzátartozók a személyiségi jogok eszmei oldalának érvényesítésére, míg az örökösök a kereskedelmi aspektusok érvényesítésére jogosultak.

⁹⁶ 1 BVR 932/94 (Beschluss vom 5. 4. 2001.)

⁹⁷ Larenz – Canaris, i.m. 533. o.

⁹⁸ Spickhoff, Andreas: *Postmortaler Persönlichkeitschutz und ärztliche Schweigepflicht*, Neue Juristische Wochenschrift, 2005. 28. szám, 1984. o.

5.15. Ellennyilatkozat

Az ellennyilatkozattal (Gegendarstellung) a BVerfG a Schmid-Spiegel-ügyben⁹⁹ foglalkozott. Az StGB 193. §-a szerinti jogos érdek érvényre juttatásának, gyakorlásának minősül a sajtóban való ellennyilatkozat, mely megfelel a sajtóban kifejezett támadásnak és nyilvános véleményalkotásra gyakorolt hatásának. A sajtóban kifejtett vélemény minden esetben hatással van a nyilvánosság véleményalkotására, így megfelelő reakció a sajtótámadásra (Presseangriff) csak olyan lehet, mely szintén ilyen hatás kifejtésére alkalmas.

A véleményalkotás szándéka nem játszik szerepet az adott nyilatkozat ebből a szempontból való értékelésében, mivel a véleményalkotásra kifejtett hatása ettől független.

A nyilatkozat megfelelőségének értékelésekor nem arra kell tekintettel lenni, hogy a becsület védelme mennyire tette azt szükségessé, hanem hogy megfelelt-e a sajtótámadás módjának és hatásának. Az ellennyilatkozat jogszerűsége mellett szól, hogy arra maga a sajtótámadást intéző sajtóorgánium adott okot és alapot, ezért neki azt tűrnie kell.

A becsületet sértő kép kialakítását a sajtóban megjelenő helyreigazítással (Berichtigung) nem lehet kellően orvosolni. Ennek érdekében az ellennyilatkozat is igénybe vehető.

Szintén az ellennyilatkozat volt a tárgya az első Caroline von Monaco-ügynek¹⁰⁰. A BVerfG megítélése szerint nem sérti a sajtószabadságot, hogy az ellennyilatkozatra való igénynek nem feltétele becsületsértés fennállása, a valótlanosság vagy az ellennyilatkozat helyességének bizonyítása.

Tartós személyiségi jogsértés esetén követelhető a helyreigazítás. Az ehhez fűződő érdek nem enyészik el ellennyilatkozat közlésével, mivel az a sértett saját magyarázata, melynek az olvasó nem tulajdonít akkora értéket, mint a kiadó magyarázatának.

Az ellennyilatkozat nem aránytalan szankció, ha nem haladja meg az eredeti cikk terjedelmét. Az ellennyilatkozat csak tényekre vonatkozhat és tartalma nem lehet büntetendő.

Az ellennyilatkozat intézménye azért nem jelent aránytalan beavatkozást a sajtószabadságba, mivel másképp az érintett nem képes azonos publicisztikai hatást elérni. A személyiségi jog védelmét szolgáló további büntetőjogi és polgári jogi igények nem zárják ki a sajtójogi szankciókat. Az érintett tartózkodást/abbahagyást (Unterlassung), az adott nyilatkozat helyreigazítását vagy visszavonását (Widerruf) követelheti, ezen túl kártérítést vagy büntetést. A visszavonás és a helyreigazítás hatását tekintve előnyösebb, ugyanakkor a valótlanosság bizonyításának szükségessége miatt gyakran nem alkalmazható kellő időben úgy, mint az ellennyilatkozat. Az ellennyilatkozat tárgyát és terjedelmét alapvetően az okot adó cikk határozza meg, hiszen csak az első közlésben szereplő tényeket megcáfoló tényeket tartalmazhat és terjedelemben arányosnak kell lennie az első közléssel. Sem az első közlés becsületsértő jellege, sem annak valótlanossága illetve az ellennyilatkozat valósága nem bizonyítás tárgya. Ennek értelme az azonos publicisztikai hatás elérése.

A véleményszabadság korlátjaként szolgáló egyéni becsület a személyiségi jog eleme, ugyanakkor nem meríti ki azt. A személyiségről alkotott képet olyan állítások is befolyásolhatják, melyek nem becsületsértők.

A visszavonással vagy a helyreigazítással ellentétben az ellennyilatkozat nem kényszeríti a sajtóorgániumot állításától való eltekintésre. Amennyiben az ellennyilatkozat nyilvánvalóan valótlan, lehetőség van az ellennyilatkozat megjelentetésének megtagadására. Mivel az ellennyilatkozat a személyiségvédelmet szolgálja, lehetősége nem adott olyan tényállítások esetében, melyek a személyiségképre nem gyakorolnak említésre méltó hatást. A helyreigazítás vétkességtől függetlensége azzal magyarázható, hogy annak kockázata, hogy valótlan tények

⁹⁹ BVerfGE 12, 113 (Beschluss vom 25. 1. 1961.)

¹⁰⁰ BVerfGE 97, 125 (Beschluss vom 14. 1. 1998.)

jelennek meg a sajtóban nem terhelhetők az érintettre akkor sem, ha minderre a sajtó működése érdekében szükség van.

5.16. Nem vagyoni kártérítés

A BGB 823. § szabályozza az általános kártérítési kötelezettséget, miszerint ha valaki szándékosan vagy gondatlanul jogellenesen megsérti más életét, testi épségét, egészségét, szabadságát, tulajdonát vagy egyéb jogát (sonstiges Recht) köteles megtéríteni az okozott kárt. A kártérítési kötelezettség más jogon, adott esetben büntetőjogi előírás – BGB 823. § (2) bekezdés szerint az is köteles a kárt megtéríteni, aki a más (személy vagy jogtárgy) védő törvényt megsérti – is alapulhat.¹⁰¹ A személyiségi jog esetében a becsületvédelem StGB 185-187. §-ban található büntetőjogi eszközein alapul a kártérítési kötelezettség.¹⁰²

A BGB 253. § szerint a nem vagyoni kárt pénzben csak törvényben meghatározott esetben lehet megtéríteni. A 2002-ben lezajlott német kártérítési jogi reform következtében a korábban a BGB 847. §-ban szabályozott fájdalompénzt a 253. § (2) bekezdése rendezi, miszerint a testi épség, az egészség, a szabadság vagy a szexuális önmeghatározás megsértése esetén a nem vagyoni kárért a bíróság által helyesnek tartott mértékű pénzbeli térítés nyújtható.

A BGB 253. § megfogalmazása a törvényhozó azon álláspontját fejezi ki, miszerint a becsületsértés esetén a megsértett jogtárgy természetének nem felel meg a pénzbeli megtérítés. A modern társadalomban a nyilvánosság olyan új formái jelentek meg, melyek a személyiségi jogba való beavatkozás lehetőségeit megsokszorozták. A személyiségi jogvédelem hézagmentessége megköveteli adekvát szankció nyújtását. Ebből következően a nem vagyoni kár pénzbeli megtérítése nem korlátozódhat a BGB 253. §-ban felsorolt konkrét jogtárgyak megsértésére. Ugyanakkor nem minden személyiségsértés esetén nyújtható nem vagyoni kártérítés, hanem csak a különösen súlyos jogsértések esetén, mikor a vétkesség súlyossága, tisztességtelen célzata vagy a sérelem objektív jelentősége indokolja.

A nem vagyoni kár akkor téríthető meg, ha más igény (tartózkodás/abbahagyás, ellennyilatkozat, visszavonás) útján a jogsértés módja és fajtája miatt az elégtétel nem érhető el, továbbá ha a személyiségi jog súlyos megsértéséről van szó. A jogsértés súlyosságának megállapítása során a következő körülményeket kell figyelembe venni: a károsodás terjedelme és jelentősége, az elkövető oka és motivációja, a vétkesség foka, az érintett szféra, esetleges tartós, ismételt elkövetés. Arra is tekintettel kell lenni, hogy egy idő után a helyreigazítás már nem alkalmas a személyiségi jogsértés orvoslására. A kártérítés nem lehet olyan mértékű, mely a sajtószabadságot aránytalanul korlátozná. A kártérítés mértékének megállapításakor már számít, hogy a sértett milyen eszközöket alkalmazott és milyen igényeket érvényesített.¹⁰³

A BGH egyértelműen analógia útján jutott a fájdalompénz alapján a nem vagyoni kár pénzbeli megtérítésének lehetőségéhez személyiségi jogsérelem esetén. Erre azért volt lehetősége, mivel a BGB 253. § nem tartalmaz analógia-tilalmat. Az analógia alkalmazására utal az is, hogy azonosak a személyiségi jogsérelem esetén a pénzbeli megtérítés feltételei, mint a fájdalompénz fizetésének feltételei (súlyos jogsérelem a károkra és az elkövető vétkességének súlyosságára tekintettel illetve máshogy nem kiegyenlíthető károsodás). A nem vagyoni kártérítés iránti igénynek a BGH az egyes nevesített személyiségi jogok megsértése esetén helyt adott azon az alapon, hogy az általános személyiségi jog védelménél nem részesülhetnek az

¹⁰¹ Brauneck, i.m. 893. o.

¹⁰² A becsületsértés (Beleidigung): becsületet sértő értékítélet, mikor az elkövető tisztában van a becsületsértő jelleggel. A rágalmozás (Üble Nachrede) a valótlan becsületet érintő tényközlés. A rágalmozás az elkövető tudomása ellenére valótlan tényekkel (Verleumdung).

¹⁰³ Palandt, i.m. 300. o.

egyres személyiségi jogok gyengébb védelemben (nem a megsértett jogtárgy számít, hanem a megsértés módja).¹⁰⁴

A BGH először a Herrenreiter-ügyben¹⁰⁵ ítelt meg fájdalompénzt személyiségi jogsértés miatt. A fájdalompénznek (és a nem vagyoni kár pénzbeli megtérítésének) kettős funkciója van. Egyrészt az elszenvedett fájdalom és szenvedés kiegyenlítésére szolgál, másrészt elégtételként szolgál, amennyiben a kárt szándékosan okozták. A mérték megállapításakor minden hátrányos következményt számba kell venni és a helyesnek vélt, jónak tartott mértéket (Billigkeit) kell megállapítani.¹⁰⁶

A Soraya-ügyben¹⁰⁷ a BVerfG megállapította, hogy az Alaptörvénnyel összeegyeztethető az a joggyakorlat, mely alapján az általános személyiségi jog súlyos megsértése esetén nem vagyoni kártérítés alkalmazható. A kártérítési jogban a BGB 249. § szerint az in integrum restitutio a károkozó alapkötelessége. Ez a nem vagyoni kárra is érvényesül, így például becsületsértés esetén a visszavonás vagy a visszavonásra kötelező ítélet nyilvánosságra hozatala által. Ha az eredeti állapot helyreállítása nem lehetséges vagy elegendő, a BGB 251. § alapján pénzzel is lehet teljesíteni a kártérítési kötelezettséget. A BGB 253. § azonban a nem vagyoni kár esetében korlátozza a pénzzel való teljesítést. Eszerint nem vagyoni kár pénzbeli megtérítésére akkor van lehetőség, ha azt törvény teremti meg.

A nem vagyoni kártérítés pénzbeli teljesítése nem képezi a sajtószabadság aránytalan korlátozását egyrészt mivel a BGB a véleményszabadság legitím korlátja (általános törvény), másrészt mivel a pénzbeli megtérítésnek szigorú feltételei vannak.

5.17. Szórakoztató sajtó

Szintén a Soraya-ügyben különböztette meg a BVerfG a komoly és a szórakoztató sajtót. A BVerfG álláspontja az volt, hogy a sajtószabadság nem csak a komoly témájú sajtótermékeket védi a sajtó fogalmának formális tényezőikön alapuló azonosítása következtében, ugyanakkor ez az alapjog nem egyformán véd minden sajtótartalmat. Figyelemmel kell lenni arra, hogy adott cikk nyilvános érdeklődésre számot tartó eseményről tényszerű tudósítást ad, a közvélemény információs igényének kielégítésére, hozzájárulva a véleményalkotáshoz vagy pusztán felszínés szórakoztatási igényt kíván kielégíteni. Utóbbi nem élvez azonos alkotmányos védelmet.

A második Caroline von Monaco-ügyben kifejezetten úgy nyilatkozott a BVerfG, hogy a sajtószabadság a szórakoztató cikkeket és azok képeit is védi. Ez a védelem kiterjed az olyan képekre is, melyek közéleti személyiségeket hétköznapi, magánéleti körülmények között ábrázolnak.

A véleményalkotás nem korlátozódik pusztán a politikai életre, többek közt azért sem, mert a kommunikációs folyamatokat nem lehet politikailag releváns és irreleváns területekre felosztani. A véleményalkotás és a szórakoztatás sem határolható el élesen (például infotainment). A szórakoztató tájékoztatás is közvetíthet olyan valóságképet, mely fontos társadalmi funkciót lát el, magatartásmintát ad, véleményt, gondolatokat közöl és vitát gerjeszt. A közéleti személyiségek érték és életviteli elképzeléseket képviselnek, így a nyilvánosság életük különböző vonatkozásaira lehet joggal kíváncsi. A kérdés, hogy a nyilvánosságot megillető tényszerű tájékoztatásról vagy csak a kíváncsiságot kielégítő magánügyről van-e szó, csak akkor merül fel, ha a tájékoztatás érinti a személyiségi jogokat.

¹⁰⁴ Larenz – Canaris, i.m. 497.o.

¹⁰⁵ BGHZ 26,349 (Urteil vom 14. 2. 1958.)

¹⁰⁶ Palandt, i.m. 299. o.

¹⁰⁷ BVerfGE 34, 269 (Beschluss vom 14. 2. 1973.)

A nem politikus közéleti szereplőkkel kapcsolatban a jogirodalomban image-elméletről beszélnek, miszerint a médiában más védelmet élvez az, aki keveset nyilatkozik, mint az aki aktív sajtókampányt folytat meghatározott image kialakítására.¹⁰⁸

5.18. Egyéb sajtó-specifikus kérdések

A első Caroline von Monaco-ügy egyrészt a sajtó igazságkeresési kötelességére mutatott rá, másrészt a címlapon végrehajtandó sajtójogi szankciók alkotmányosságát rögzítette.

A sajtó számára nem tilos alapos kutatás után olyan folyamatokról és körülményekről tájékoztatni, melyek valósága a nyilvánosságra hozatal időpontjában még nem bizonyított.

A címlap nem élvez különös védelmet (leendő vevők tájékoztatására szolgál, jelentősen befolyásolja az eladási mutatót és így a kiadó anyagi érdekeit), mivel az ellennyilatkozat (és egyéb sajtójogi ellenlépések) szempontjából a sajtótermék egységet képez. A sajtószabadság védi az alapítást és alakítást. Az alakítási szabadság mind a tartalomra, mind a formára vonatkozik. A formai alakítás a külső megjelenés minden kérdésére, így a sajtóterméken belüli elhelyezésre is kiterjed. A tartalmi alakítás a témaválasztásra és téma kifejtésének módjára vonatkozik. A sajtószabadság a címlapot is védi (egység). Mivel a címlap meghatározó egy sajtótermék és orgánum identitását illetően, a sajtószabadság címlapot érintő korlátozása mindig súlyos korlátozásnak minősül. A címlap védelmének fokozása ellen szól, hogy a címlapon megjelenített valótlan tények az érintett jogaiba is mélyebben avatkoznak bele. Amennyiben a sajtótermék azonosítása a címlap alapján az ellennyilatkozat megjelenítése esetén is lehetséges, annak megjelentetése nem aránytalan korlátozása a sajtószabadságnak.

6. Az összehasonlítás eredménye

Ami a Drittwirkungot és az általános személyiségi jogot illeti, mindkettőre utaló jelek találhatók a magyar jogban. A Ptk. 75. § (1) bekezdése szerint a személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani, ami az érintett alkotmányos jogok magánviszonyokban való érvényesíthetőségét szolgálja. A Ptk. 76. §-nak szövegezése („különösen”) arra utal, hogy a magyar jogrendben is megtalálható az általános személyiségi jog polgári jogi elismerésének jogszabályi feltétele (a felsorolt sérelmeken túl is elképzelhető még személyiségi jogsértés, mellyel szemben a polgári jog védelmet nyújt). Mindez persze a német megoldással ellentétben alkotmányos alap nélküli jogértelmezés lenne.

Mivel a személyiségi jogvédelem eszközei előbb alakultak ki a többretegű felelősségrend büntetőjogi és szabálysértési jogi ágában, ezért a magyar jognak is támaszkodnia kellene rá, különös tekintettel arra, hogy a német joggyakorlatban milyen mértékben támaszkodnak a StGB érintett tényállásaira.

A magyar alkotmánybírói gyakorlatba csak párhuzamos indokolás szintjén került be az a német elképzelés, miszerint az emberi méltóság nem alapjog, hanem az alkotmányos rendszer alapértéke. A hivatalos alkotmánybírói álláspont az emberi méltóságot azonosítja az általános személyiségi joggal, szemben a BVerfG álláspontjával, a bírói gyakorlat pedig a személyiségi jog magjának, a becsülettel illetve a jóhírnévvel egy szinten levő részének tekinti azt. A német gyakorlatban koherensebb az emberi méltóságra vonatkozó jogalkalmazás elsősorban azért, mert BVerfG közvetlenül tud beavatkozni az ítélezésbe és határozatait a rendes bíróságoknak követniük kell.

A becsület abból a szempontból irányadó, hogy mely vélemények minősülnek jogellenesnek. A magyar gyakorlat szerint azok, melyek ellenkeznek az ítélet-alkotás elveivel illetve melyek

¹⁰⁸ Brauneck, i.m. 895. o.

kifejezőmódjukban indokolatlanul bántóak. A jóhírnév ehhez igazodva atekintetben mérvadó, mely tényállítások jogellenesek. A magyar gyakorlatban ezek a valótlan tények, azok híresztelése és valós tények hamis színben feltüntetése. A magyar alkotmányjog ugyanakkor nem tesz különbséget vélemény és tényállítás között. A magyar alkotmánybírósági gyakorlat alapján megállapítható, hogy bizonyos gondosság tanúsítása mellett a valótlan is alkotmányosan védett illetve a vélemény formájától függetlenül élvez alkotmányos védelmet.

A német jogban védett szférák vannak, melyekre kártérítés alapozható és melyek nagyjából megfelelnek a magyar fogalmaknak (valótlan tények illetve becsületsértő vélemények ellen védő szférák). A német alkotmányjog ugyanakkor különbséget tesz vélemény és tényállítás között. A vélemény alkotmányos védettsége a magyar esetkör lefedő gyalázó bírálat esetén, a tényállításé pedig a megfelelő gondosság elmulasztása esetén szűnik meg, ami szintén megfelel a magyar feltételeknek. A kettő megítélésének nyílt alkotmányos megkülönböztetése mellett szintén eltérésnek számít, hogy a BVerfG a vélemények esetében vizsgálja a forma illetve a tartalom sértő voltát, hiszen előbbi helyettesíthetőnek tartja.

A német alkotmánybírósági gyakorlat kifinomultabb és alaposabb jogértelmezést végez, ami leginkább a kifejezések értelmezésénél mutatkozik meg a művészi szabadság, az irodalmi művek, karikatúrák és szatírák kapcsán.

A német kegyeleti jog differenciáltabb a magyarnál. A német jog egyrészt az emberi méltóságot, mivel nem alapjogról van szó, az életen túl is biztosítja (intézményvédelmi kötelezettség), másrészt az egyéb személyiségi értékek védelmét a jogsértés súlyosságától teszi függővé. A magyar jog nem alapozza meg ebből a szempontból a személyiségi értékek halál utáni védelmét, továbbá azonos módon kezeli az összes személyiségi értéket.

A szólásszabadságot korlátozó törvények megszorító értelmezése mindkét jogrendszerben fellelhető, ugyanakkor a német Wechselwirkung dogmatikailag szilárdabb alapon áll, arról nem is beszélve, hogy a becsület a német jogrendszerben írott alkotmányos korlátja a szólásszabadságnak. A német joggyakorlat számtalan mérlegelési szempontot vesz figyelembe ilyenkor, így a korlátozás célját formáját, a sértett magatartását illetve hogy közügyről van-e szó.

Mindkét jogrendszer védi a szabad kommunikáció mindkét oldalát, így az egész kommunikációs folyamatot is, a közérdekű információkhoz való jogra illetve a nyilvánosság tájékoztatási igényére alapozva a sajtószabadságot.

Az AB a közszereplők magasabb tűrési küszöbét a közügyek vitathatóságára alapozta, ami a közhivatalt viselőknél kívüli egyéb közéleti szereplők esetében elvileg nem érvényesül. A BVerfG a relatív kortörténeti személyiség fogalmával illetve a magánszféra értelmezése kapcsán más eredményre jutott. Egyrészt megindokolta a közszereplők fogalmának kiterjesztését az egyéb közéleti szereplőkre, másrészt rögzítette, hogy a magánszférája ezen személyeknek is védettséget élvez.

Az AB megállapította, hogy politikai viszonylatban kevésbé korlátozható a sajtó, míg a BVerfG a szórakoztató sajtó védelmét attól tette függővé, hogy milyen az ügy jellege illetve fontossága (közügy-e).

Míg az AB alkotmányellenesnek találta a válaszadás intézményét, a BVerfG arra tekintettel, hogy a becsületsértés nem orvosolható helyreigazítás útján illetve hogy a védelmi eszköznek azonos publicisztikai hatással kell bírnia, az ellennyilatkozat alkotmányosságát nem vonta kétségbe.

Az AB véleménye szerint a nem vagyoni kártérítés csak a személyiségi jogsértéskor, de annak minden esetében megítélhető, szemben a BVerfG álláspontjával, mely pont azon az alapon tartotta a nem vagyoni kár megállapítását és pénzbeli megtérítésének lehetőségét alkotmányosnak, hogy annak kellően szigorú feltételei vannak (csak súlyos jogsértés esetén).

Amennyiben a magyar joggyakorlat (mind az AB, mind a bíróságok) igazodna a német joggyakorlathoz és az általa tükrözött felfogásához, mely fokozottan eset-érzékeny, kifinomult, kidolgozott és alapos, talán a szavaknak nem lenne olyan pusztító erejük, mint amelyet a mottó tulajdonít nekik.

7. Felhasznált irodalom

- Brauneck, Anja: *Kritische Anmerkungen zur konventionellen gerichtlichen Prüfungsmethodik bei satirischen Darstellungen*, Zeitschrift für Urheber und Medienrecht, 2004. 12. szám
- Clapham, Andrew: *Human Rights in the Private Sphere*, Clarendon Press, Oxford, 1998.
- Eberle, Edward J.: *Dignity and liberty*, Praeger Press, Westport (USA), 2002.
- Forkel, Hans: *Das „Caroline-Urteil“ aus Staßburg – richtungsweisend für den Schutz auch der seelischen Unversehrtheit*, Zeitschrift für Urheber und Medienrecht, 2005. 3. szám
- Halmai Gábor: *Kommunikációs jogok*, Új Mandátum (Membrán Könyvek), Budapest, 2002.
- *Emberi jogok*, szerk.: Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- Hanák András: *Meddig nyújtható a magyar szólásszabadság?* Fundamentum, 2001. 2. szám
- Jobbágyi Gábor: *Személyi és családi jog*, Szent István Társulat, 2. kiadás, Budapest, 2001.
- *Lehrbuch des Schuldrechts*, szerk.: Larenz, Karl – Canaris, Claus Wilhelm, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 3. Auflage, München, 1994.
- *A személyi jog vázlatja*, szerk.: Lenkovich Barnabás – Székely László, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2002.
- *Kommentar zum Grundgesetz*, szerk.: von Mangoldt, Hermann – Klein, Friedrich – Starck, Christian, Vahlen Franz GmbH, 5. Auflage, München, 2005.
- Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch, Beck'sche Kommentar, Verlag C. H. Beck, 65. Auflage, München, 2006.
- Pataki Árpád: *A hírvetény kárai és korlátai*, In: Sajtószabadság és személyiségi jogok, INDOK, Budapest, 1998.
- Petrik Ferenc: *A személyiség jogi védelme. A sajtó-helyreigazítás*, HVGORAC, Budapest, 2001.
- Petrik Ferenc: *A személyiségi jogok az új Polgári Törvénykönyvben*, Magyar Jog, 2004. 5. szám
- Polyák Gábor: *Haladék a sajtószabadságnak*, Fundamentum, 2002. 1. szám

- Reber, Nikolaus: *Marlene Dietrich – Eine Prozessgeschichte zu den ideellen und kommerziellen Bestandteilen des (postmortalen) Persönlichkeitsrechts*, Zeitschrift für Urheber und Medienrecht, 2004. 10. szám
- Sajó András: *Sajtó-bélyreigazítás és a sajtójog*, Jogtudományi Közlöny, 2001. 5. szám
- Schmalenbach, Kirsten: *Wahrheit und Lüge unter der Herrschaft der Grundrechte*, Juristische Arbeitsblätter, 2005. 10. szám
- Sólyom László: *A személyiségi jogok elmélete*, KJK, Budapest, 1983.
- Spickhoff, Andreas: *Postmortaler Persönlichkeitsschutz und ärztliche Schweigepflicht*, Neue Juristische Wochenschrift, 2005. 28. szám
- *Magyar magánjog*, szerk.: Szladits Károly, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941.
- Tényi Géza – Udvary Sándor: *A vélemény és a válasz: új Székülla és Kharübdisz?* Jogtudományi Közlöny, 2001. 11. szám
- Törő Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*, KJK, Budapest, 1979.
- Törő Károly: *Sajtószabadság és személyiségvédelem*, Magyar Jog, 1990. 6. szám
- Zoltán Ödön: *A sajtóról és szabadságáról*, Magyar Jog, 1991. 12. szám
- Zoltán Ödön: *Ismét a sajtóról és szabadságáról*, Magyar Jog, 1993. 10. szám